

čtenář

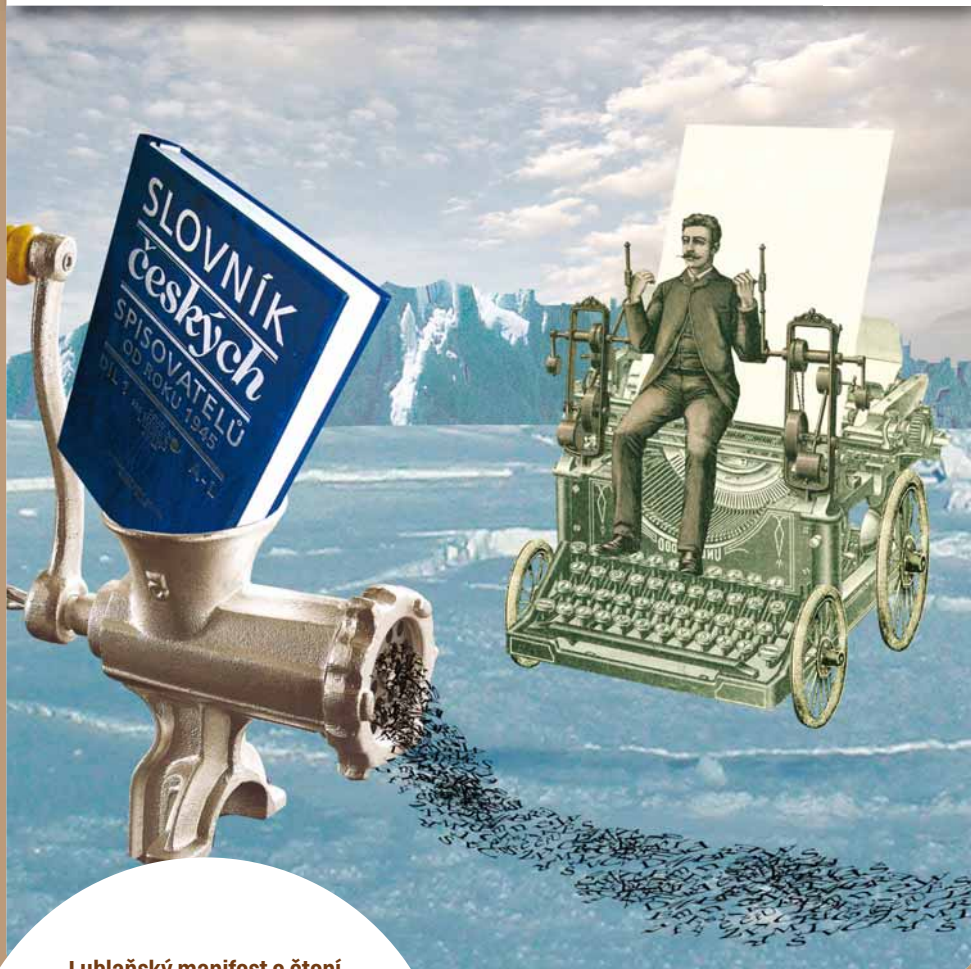
MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY

2

2024

ročník 76

Cena 50 Kč

Kolář: Miroslav Hupčých

Lublaňský manifest o čtení

Téma – Knihovny a umělá inteligence

Z historie

- Klubu dětských knihoven je 30 let

Ze zahraničí

- Bruselský Muntpunt
- Krajská knihovna ve Švýcarsku

**Knihovny v novém
MKP – pobočka Petřiny**

**Periodika na území dnešní ČR
Prager Tagblatt – německý liberální deník**

Regionální periodika – úvod

**Příloha „Vizuální identita knihoven“
Nová koncepce NK ČR**

Klubu dětských knihoven je 30! s. 61–63

↑ Účastníci 1. ročníku Soboteckého knihovnického týdne (SKT) v roce 1993; uprostřed spisovatelka J. Smetanová

↑ Momentka ze SKT v roce 1994

Foto: archiv B. Blažkové

Bruselský Muntpunt: knihovna ve službách komunity s. 68–70

↑ Budova knihovny Muntpunt v Bruselu

↑ Mládež v knihovně nalézá přívětivý zázemí

Foto: archiv Muntpunt, Brusel

Krajanská knihovna ve Švýcarsku s. 72–73
↑ „Venkovní knihovna“ české školy v městečku Adlismil nedaleko Curychu

Foto: Lenka Semečká

Co venkovské knihovny umějí a mohou 2023 s. 74–75

↑ Účastníci posledního ročníku semináře
← Účastníky přivítal ředitel SVK v Kladně Roman Hájek; knihovna byla spolumhostitelem letošního ročníku

Zdroj: Michal Mār

43_ Lublaňský manifest o čtení (proč jsou důležité pokročilé čtenářské dovednosti) s úvodním slovem *Víta Richtera*

Téma – Knihovny a AI

46_ Jak být aktérem změny? (společenská odpovědnost knihoven v éře umělé inteligence) | Natálie Káčová

50_ AI mění knihovny | Miloslav Linc, Ondřej Hudeček a ChatGPT

52_ Implementace AI do akvizice | Michael Fiala

55_ Problematika zkreslení AI v prostředí knihoven | Antonín Pokorný

Vzdělávání

58_ Kdo nám staví dům? aneb Jak přiblížit technické profese dětem | Lucie Lacinová

Příloha – Vizuální identita knihoven

60_ Nová koncepce NK ČR | Tomáš Foltýn

P1–P4_ **Obrazový doprovod**

Z historie SKIP

61_ Klubu dětských knihoven je 30! – 1. část | Božena Blažková, Zlata Houšková

Knihovny v novém

64_ Manifest knihovny 21. století | Kristina Zábrodská

Recenze

67_ Bibliografie jako literatura faktu | Jaromír Kubíček

Ze zahraničí

68_ Bruselský Muntpunt: knihovna ve službách komunity | Roman Hájek

Legislativa

71_ Novela Standardu veřejných knihovnických a informačních služeb | Petra Miturová

Krajanské knihovny

72_ Krajanská knihovna ve Švýcarsku | Alena Pajasová

Události

74_ Co venkovské knihovny umějí a mohou 2023 | Radek Liška

Představujeme

75_ Program „Čtení pro psy“ v milovické knihovně | Eliška Nehybová

Periodika na území dnešní ČR

77_ *Prager Tagblatt* – německý liberální deník | Kateřina Spurná

Regionální periodika

78_ Regionální periodika – úvodní slovo | Štěpánka Běhalová

79_ Ze světa | Roman Giebisch

80_ Literární výročí Březen | Milan Valden

ELEKTRONICKÁ VERZE A ARCHIV ČTENÁŘE – <https://svkkl.cz/ctenar>

CONTENTS

43_ **Ljubljana Reading Manifesto**

(why higher-level reading skills are important) with an introduction by *Vít Richter*

Topic – Libraries and AI

46_ How to be an agent of change (the social responsibility of libraries in the age of AI) | *Natálie Káčová*

50_ AI changes libraries | *Miloslav Linc, Ondřej Hudeček and ChatGPT*

52_ AI deployment in acquisitions | *Michal Fiala*

55_ AI distortion issues at the library | *Antonín Pokorný*

Education

58_ Who's building us a house? How to present the technical professions to children | *Lucie Lacinová*

Supplement – Libraries' visual identities

60_ New Czech National Library plan | *Tomáš Foltýn*

P1–P4_ Accompanying illustrations

From the history of SKIP

61_ The Children's Libraries Club is thirty years old! – Part 1

| *Božena Blažková, Zlata Houšková*

Libraries afresh

64_ 21st Century Library Manifesto | *Kristina Zábrodská*

Review

67_ Bibliography as non-fiction | *Jaromír Kubíček*

From abroad

68_ Brussels Muntpunt: a library at the service of the community | *Roman Hájek*

Legislation

71_ Public libraries and information services standard amendment | *Petra Miturová*

Expatriate libraries

72_ Expatriate library in Switzerland | *Alena Pajasová*

Events

74_ What rural libraries know how to do and can do 2023 | *Radek Liška*

Presenting

75_ "Reading for dogs" programme at Milovice Library | *Eliška Nehybová*

Periodicals in what is now the Czech Republic

77_ *Prager Tagblatt* – German liberal daily | *Kateřina Spurná*

Regional periodicals

78_ Regional periodicals – introduction | *Štěpánka Běhalová*

79_ From the World | *Roman Giebisch*

80_ Literary anniversaries March 2024 | *Milan Valden*

OD REDAKČNÍHO STOLU

Milé čtenářky, milí čtenáři, už jste si taky zkusili otevřít ChatGPT a napsat zadání? Já tentokrát ve shodě s tématem měsíce nadatlovala: *úvodník pro knihovnický časopis o umělé inteligenci, 1000 znaků* (což je necelá polovina celkové délky, to abych měla místo i na upozornění na další články). No, něco mi vylezlo. Mělo to hlavu i patu a věty by využít šly. Ale v tu chvíli jsem pocítila potřebu „napsat to jinak“.

Články o AI jsou místy až filozofickou úvahou (jaká je úloha a společenská odpovědnost knihoven?), místy přinášejí konkrétní rady, jak se postavit k realitě každodennosti. Článek Míly Lince a Ondřeje Hudečka připomíná, že změny přicházejí, přicházejí budou, a za důležité autoři pokládají (a v tom se s nimi stoprocentně shodnu), „co to udělá s lidmi“. Předpokládají, že vzroste význam lidského kontaktu, že bude vzácný a že poslání knihoven se nezmění. To je, myslím, úvaha příznivá. Ještě před tématem, jako do úplně prvního článku je možno nahlédnout do překladu Lublaňského manifestu, sepsaného univerzitními kapacitami a uveřejněného na podzim na knižním veletrhu ve Frankfurtu nad Mohanem: méně se čtou knihy, celkově se čte povrchněji, nesoustředěněji... Manifest vyzývá ke změně tohoto trendu – také filozofický přesah, kdo si vezme do ruky tohle číslo, bude veden k zamyšlení.

Když se dívám na další příspěvky, vidím, že jsou pestré – často se píše třeba o práci s dětmi. Jde o další část cyklu o Malé technické univerzitě, připomenutí, že Klub dětských knihoven SKIP slaví tři dekády své existence, v dalším článku najdeme aktivity krajské školní knihovny poblíž Curychu. Se *Čtenářem* můžete také poprvé zabrousit do historie regionálních periodik, nahlédnout do nové pobočky Městské knihovny v Praze na Petřínách, připomenout si některé koncepční dokumenty nebo zjistit, co všechno dokážou venkovské knihovny. Inspirativní informace ze zahraničí o komunitní roli knihovny reprezentuje článek o největší bruselské veřejné knihovně. A o neobvyklých posluchačích čteného textu, jaké mají v knihovně milovické, jsme, myslím, ještě nepsali nikdy...

A tak v závěru úvodníku (částečně spolu s AI) zadoufám, že *náš časopis bude inspirací a zdrojem informací nejen pro knihovníky, kteří se zajímají o umělou inteligenci a chtějí využívat její přínosy pro knihovnickou praxi*, ale i pro nás, kteří pořád píšeme postaru. A spolu s výše jmenovanými autory připomínám, že: *Jde nám přeci o lidi. Jen nesmíme být slepí ke světu kolem nás. Krásné předjaří přejí!*

PAVLA VLKOVÁ

čtenář MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY

2 | 2024 | ročník 76

Středočeský kraj

Vydává:

Středočeská vědecká knihovna v Kladně, příspěvková organizace Středočeského kraje, ul. Generála Klapálka 1641, 272 01 Kladno

Evid. č. časopisu MK ČR E 485
ISSN 0011-2321 (Print) ISSN 1805-4064 (Online)
Šéfredaktor: PhDr. Jaroslav Císař
Redaktorka: PhDr. Pavla Vlková
Grafická úprava a sazba: Kateřina Bobková

Sídlo redakce (příjem inzerce a objednávký na předplatné):

Středočeská vědecká knihovna v Kladně, příspěvková organizace, Gen. Klapálka 1641, 272 01 Kladno
tel.: 312 813 154
e-mail: ctenar@svkkl.cz (Jaroslav Císař)
e-mail: ctenar.vlkova@svkkl.cz (Pavla Vlková)
Redakční rada: Mgr. Roman Hájek (předseda), Bc. Kateřina Bajo, Mgr. Michaela Dombrovská, Ph.D., Mgr. Lenka Dostálová, Mgr. Zlata Houšková, Mgr. Martina Košanová, PhDr. Renáta Krejčí Salátová, PhDr. Radek Liška, Mgr. Lucie Macháčková, Mgr. Petra Miturová, Mgr. Michaela Mrázová, PhDr. Marie Otavová, PhDr. Vít Richter

Tisk: Calamarus, s. r. o., Pod Táborem 54/10, 199 00 Praha 9

Distribuce:

Rozesílání časopisu zajišťuje SEND Předplatné, spol. s r. o., Ve Žlíbku 1800/77, hala A3, 193 00 Praha 9 - Horní Počernice, tel.: 602 514 779, e-mail: martina@send.cz
Rozšiřují též společnosti holdingu PNS a. s. – drobný prodej; MONITOR CZ, s. r. o.; SUWECO CZ, spol. s r. o.
Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím poštovní přepravy Praha čj. 1371/1994 ze dne 20. 6. 1994.
Podávání novinových zásilek bylo povoleno Českou poštou s. p. OZSeč Ústí nad Labem dne 21. 1. 1998. j. zn. P-327/98.
Cena jednoho čísla 50 Kč, roční předplatné 570 Kč (dvojičíslo 70 Kč).

Předplatné pro Slovensko: Heršlová Dana, L. K. Permanent, spol. s r. o., Hattalova 12, 831 03 Bratislava, tel.: 00421-02 49 111 203, e-mail: herslova@lkpermanent.sk
Cena jednoho čísla 2,4 €, roční předplatné 27,3 € (dvojičíslo 3,3 €)

Časopis vychází s podporou dotace z programu MK ČR Knihovna 21. století. Vydavatel si vyhrazuje právo zveřejnit publikované materiály i na internetu.

Číslo odevzdáno k tisku 12. 2. 2024, vyšlo 19. 2. 2024.

Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

Lublaňský manifest o čtení

(proč jsou důležité pokročilé čtenářské dovednosti)

Foto: archiv SVK v Kladně

ÚVODEM

Údaje získané z posledního celostátního průzkumu čtenářství dospělé populace ve věku 15+ v České republice¹ naznačují trend postupného poklesu četby knih. V současné době necelá třetina (27 %) dospělých za rok nepřečte ani jednu knihu, přičemž muži jsou na tom podstatně hůře než ženy. Od roku 2013 se počet nečtenářů v české dospělé populaci zvýšil o 11 %. Tento poznatek nemusí znamenat, že bychom obecně méně četli. Pokud jsme gramotní, čteme stále, ale stále více čteme v digitálním prostředí. Čteme textové zprávy, čteme články a reakce na sociálních sítích, přeposíláme zprávy z WhatsAppu apod. Je možné, že čteme více než kdy jindy, ale čteme také rychle, nedbale, povrchně a krátké texty, a to může být nebezpečné. Stále méně jsme schopni soustředit se na dlouhé texty, které vyžadují delší a hlubší soustředění. Žijeme v éře falešných zpráv, konspiračních teorií, zkreslených informací a dezinformací, zjednodušení a naprostých lží. To oslabuje schopnost společnosti přijímat informovaná demokratická rozhodnutí. O to více potřebujeme umět kriticky zkoumat vše, co je kolem nás. V tom nám může pomoci dovednost kritického a uvědomělého čtení, hlubokého a pomalého čtení, které rozvíjí kritické myšlení.

Lublaňský manifest o čtení byl zveřejněn na podzim 2023 na Frankfurtském knižním veletrhu. Manifest vyzývá ke zvrácení trendu poklesu čtenářských dovedností, vysvětluje význam úlohy pokročilých čtenářských dovedností v digitální době a zdůrazňuje potřebu výchovy silných a odolných čtenářů, kteří zvládají pokročilé čtenářské dovednosti. Jedná se o dokument, o který se mohou ve své činnosti opřít knihovny, školy a další vzdělávací instituce.

VÍT RICHTER | Vit.Richter@nkp.cz

¹ Průzkumy pravidelně od roku 2007 realizuje Národní knihovna ČR ve spolupráci s Ústavem pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. Základní informace z průzkumů jsou dostupné na: https://ipk.nkp.cz/odborne-cinnosti/ctenarstvi-1/12_Cten.htm#pruzkumy. Tématu se rovněž věnoval příspěvek Čtení v Česku: Mezi tradicí a digitální revolucí (*Čtenář*, 2024, č. 1, s. 10–13).

LUBLAŇSKÝ MANIFEST O VÝZNAMU POKROČILÝCH ČTENÁŘSKÝCH DOVEDNOSTÍ

Autoři: — André Schüller-Zwierlein, Univerzita Regensburg, Německo
— Anne Mangen, Univerzita ve Stavangeru, Norsko
— Miha Kovač, Univerzita v Lublani, Slovinsko
— Adriaan van der Weel, Univerzita v Leidenu, Nizozemsko

S podporou: *International Publishers Association*
German Academy for Language and Literature
Federation of European Publishers
EU-READ, Consortium of European reading promotion organisations
PEN International
International Federation of Library Associations
The International Board on Books for Young People (IBBY)
Slovenian Book Agency

Společnost stojí před základní přeměnou, protože digitální technologie zásadně mění způsob, jakým žijeme, vzájemně komunikujeme, pracujeme, studujeme a čteme. Sociální a kulturní dopad procesu digitalizace na čtenářské dovednosti a postupy je stále nedostatečně prozkoumán. Zatímco digitální technologie nabízejí mnoho možností pro nové formy čtení, poslední empirické výzkumy ukazují, že digitální prostředí negativně ovlivňuje čtení, zejména čtení dlouhých textů a čtení s porozuměním. Zůstává také nejasné, zda přechod na digitální média skutečně naplňuje očekávání lepších výsledků učení. Různé nedávné výzkumy naznačují pokles klíčových čtenářských kompetencí a pokročilých čtenářských dovedností, jako je kritické a uvědomělé čtení, pomalé čtení, nestrategické čtení a čtení dlouhých textů, jako jsou knihy. Navzdory těmto zjištěním současná vzdělávací politika silně spoléhá na monokulturní standardizované testování základních čtenářských dovedností a na rostoucí využívání digitálních technologií. Výchova ke čtení, hodnocení, výzkum a školní politika obecně by se měly více zaměřit na postupy intenzivního čtení a s tím spojený rozvoj a pochopení pokročilých čtenářských dovedností u dětí a dospělých ve věku, který je stále více závislý na všudypřítomné digitální infrastruktuře.

Intenzivní čtení je naším nejmocnějším nástrojem pro rozvoj analytického a kritického myšlení. Takovým čtením si procvičujeme metakognici a kognitivní trpělivost, rozšiřujeme schopnost porozumět pojmům, posilujeme empatii a učíme se dívat na problémy z různých úhlů pohledu – to vše jsou nepostradatelné sociální dovednosti pro informované občany v moderních demokratických společnostech. Signatáři manifestu vyzývají k uznání trvalého významu pokročilých čtenářských dovedností v digitálním věku.

Zvrátit trend poklesu čtenářských dovedností je jednou z naléhavých výzev moderní společnosti.

Abychom se podíleli na demokratické společnosti jako informovaní občané, **potřebujeme čtenářské dovednosti a postupy na vyšší úrovni**, než je pouhé dekódování textů. Čtení není jen hlavní cestou k osobnímu rozvoji, základem celoživotního vzdělávání a základem značné části naší výměny informací, ale je také ústředním rozměrem vzájemného sociálního působení a účasti na společnosti.

Věk rychle se rozvíjejících obrazovkových technologií nám umožňuje na jedno kliknutí přístup k obrovskému množství zvukového, vizuálního a textového obsahu. Digitální revoluce má mnoho pozitivních dopadů. Například textový obsah se stal dostupnějším pro obyvatele žijící v znevýhodněném prostředí a je také možné lépe vyhovět potřebám čtenářů s různými čtenářskými schopnostmi a omezeními. Musíme si však dát pozor, aby určité dovednosti a způsoby čtení neskončily jako jakési přežitky z rychle mizející starší informační doby. To platí zejména

pro delší texty, jako jsou knihy, a pokročilé čtenářské dovednosti, které četba knih podporuje. Digitální prostředí může umožnit více čtení než kdykoli předtím v historii, ale také nabízí mnohá pokušení číst povrchně a roztěkaně – nebo dokonce nečíst vůbec. To vše ohrožuje pokročilé čtenářské dovednosti.

Proto vyzýváme k zamyšlení nad úlohou pokročilých čtenářských dovedností v digitálním věku.

Ve stále složitějším informačním prostředí musí být informovaní občané schopni rozlišovat mezi důvěryhodnými a nespolehlivými zdroji a flexibilně přizpůsobovat své čtenářské chování různým okolnostem. Intenzivní čtení cvičí pozornost a kognitivní trpělivost, která rozšiřuje slovní zásobu a koncepční schopnosti a aktivně podněcuje čtenáře, aby zpochybnili své vlastní předsudky. Jsou to především dlouhé texty, jako jsou knihy, které podporují pokročilé čtenářské dovednosti. Učí nás testovat různé interpretace, objevovat rozpory, předsudky a logické omyly a vytvářet jemná a křehká spojení mezi texty a kulturním pozadím, které potřebujeme k výměně lidských úsudků a emocí.

Intenzivní, kritické čtení je naším nejmocnějším nástrojem pro analytické a strategické myšlení. Bez něj jsme špatně vybaveni na boj s populistickým zjednodušováním, konspiračními teoriemi a dezinformacemi a v důsledku toho se stáváme náchylnějšími k manipulaci. Vzdělávací systémy se však stále více zaměřují na využívání multimodálních médií (využívajících více způsobů a forem) na úkor hlubokového pochopení textových informací. Kromě toho je složitost čtení vnímána jako problém kvůli obecnému sklonu k efektivitě, kterou je třeba řešit spíše zjednodušením než jako zrcadlo lidské složitosti a aktivity, které podporují analytické a strategické myšlení. V neposlední řadě se výuka a měření čtenářských kompetencí v současné době příliš soustředí na základní funkční a informační dovednosti. Přitom se zapomíná na celoživotní význam pokročilých čtenářských dovedností pro kritické myšlení, což je předpokladem úspěšného fungování demokratické společnosti.

Vyzýváme proto ty, kteří se podílejí na **výuce, podpoře, měření a výzkumu čtenářských kompetencí**, aby si uvědomili, že pokročilé čtenářské dovednosti a postupy formují život a společnost. **VÝUKA A PODPORA ČTENÍ** musí jít nad rámec výuky základních funkčních a informačních dovedností dětí školního věku a musí se zaměřit na celoživotní osobní rozvoj, jenž je posilován intenzivním a kritickým čtením. Měření čtenářských dovedností musí jít nad rámec standardizovaných ověřovacích textů a mělo by také zahrnovat kvalitativní a popisné údaje pro účely zjištění podrobné diagnostiky stavu pokročilých čtenářských dovedností v moderní společnosti. **VÝZKUMY ČTENÍ** by měly rozšířit svůj pohled na obory, jakými jsou výzkum informačního chování, výuka informační gramotnosti, mediální design, výzkum pozornosti a neurověda, a měly by také utvářet program systematického výzkumu, který by dokázal sladit různé pohledy a odstranit fragmentaci.

Budoucnost čtení ovlivňuje budoucnost naší společnosti. Demokratická společnost založená na informovaném souhlasu mnoha zúčastněných stran může mít úspěch jen díky odolným čtenářům s vysokou úrovní čtenářských dovedností. To si musí uvědomit zákonodárci ve všech oblastech. Jak říká Margaret Atwood: *Nebudou-li mladí čtenáři a spisovatelé, nebudou brzy ani ti starší. Písemná kultura bude mrtvá... a s ní zemře i demokracie.*

Další informace viz:

SCHÜLLER-ZWIERLEIN, André; MANGEN, Anne; KOVAČ, Miha a VAN DER WEEL, Adriaan. Why higher-lever reading is important. Online. *First Monday*. 2022, roč. 27, č. 5. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.5210/fm.v27i5.12770>. [cit. 2024-01-03]

Manifest můžete podepsat na: <https://readingmanifesto.org/#>

Překlad: Vít Richter, 18. 11. 2023

Jak být aktérem změny? (společenská odpovědnost knihoven v éře umělé inteligence)

Už jste si pomocí umělé inteligence (AI) vyrobili plakátek na míru pro další autorské čtení či lekci v knihovně? Nechali na AI, ať za vás sestaví zdvořilou odpověď na email, na který se vám za každou cenu nechce odepisovat? Pohotově s pomocí AI odpověděli na zvládnuté dotazy, na které vaše porozumění fyzice, vesmíru a životu nestačí? Nástroje generativní umělé inteligence v posledním roce vstoupily do každodennosti mnoha z nás.

Tyto nástroje otevírají nové možnosti, jak si zpříjemnit rutinní i kreativní práci, utvářet digitální obsah bez znalostí programování nebo grafických editorů. Nová uplatnění AI zároveň přináší změny, které úroveň jednotlivce překračují a mohou se stát hybnými silami širších, společensko-kulturních proměn – ať už v oblasti práce a uplatnění, (dalšího) vzdělávání nebo životních stylů a návyků.

Již řadu let vznikají scénáře, které nastiňují, jak automatizace, digitalizace a robotizace promění naši společnost. Jak jednou budeme skutečně žít, s jakými problémy a radostmi, trefně odhadne málokterá predikce. Místo definitivních rámců tak na predikce můžeme pohlížet spíše jako na vodítka, která nám pomáhají témata budoucnosti zachycovat, inspirovat se jimi a rozvíjet naši imaginaci o budoucnosti nebo i knihovně jako aktérovi budoucnosti.

Protože je budoucnost otevřeným a nejistým polem, dobré úvahy o budoucnosti jsou takové, které tuto otevřenost aktivně reflektují. Vzpomeňme, co se o umělé inteligenci tvrdilo před popularizací AI generátorů na podzim 2022 – pro většinu z nás to byla technologie, která se zásadně vyhýbá sféram kreativců, bílých límečků, vysokoškoláků a lidí s vysokou kvalifikací. Podobu AI systémů, které si poradí s kreativními a kvalifikovanými úkoly, předvídal málokdo – a přece jsou to dnes pozice, které vnímáme jako nejvíce „ohrožené“ a „vystavené přímému vlivu AI“.

Z překotného vývoje posledních dvou let lze extrahovat cennou lekci: ani dnes bychom neměli příliš lpět na představách pevně svázaných s aktuálně platnými, mainstreamovými podobami umělé inteligence. Tvář AI se do několika let (nebo i měsíců) s největší pravděpodobností opět promění – díky novým produktům, zdokonalování stávajících modelů, nové legislativě, integraci AI agentů mezi sebou nebo s dalšími technologiemi, jako je virtuální nebo augmentovaná realita. Vzniknou nové problémy, nová epicentra diskuzí a naší pozornosti, nové predikce.

V následujících odstavcích otevírám prostor k zamyšlení nad tím, co AI znamená pro budoucnost knihoven, specificky pak pro společenskou odpovědnost knihoven. Jsem přesvědčená, že knihovny by měly nejen pomáhat s přípravou společnosti na technologické změny, ale že by tak měly činit s jasným myšlenkovým a strategickým zadáním – rozvíjet takovou pomoc, která narovná příležitosti napříč společností, cíleně podporuje znevýhodněné skupiny populace a přispívá k budování občanské společnosti. Jelikož budoucnost (knihoven) nechci uzavírat do příliš konkretizovaných podob, výzvy a příležitosti, které AI knihovně klade, načrtnu spíše do rozvolněnějších kontur, úvah a otázek.

„BABIČKO, VYPRÁVĚJ NÁM O KLÁVESNICI!“ příběh obratu k technologické přirozenosti

O AI často slycháváme jako o technologii, která bude utvářet a prohlubovat sociální rozdíly či digitální propasti. Uvažovat ale můžeme i o opačné roli, kdy AI technologické bariéry neposiluje, ale pomáhá je překonávat. Stačí navštívit libovolný kurz počítačové gramotnosti, abychom viděli, že ovládání počítače je pro mnoho z nás neintuitivní, nepřirozené a stresující. Kdo s počítačem nevyrostal a chce s ním pracovat, se vydává na poměrně strastiplnou cestu. Učí se, jak psát na klávesnici, klikat na ikonky a používat internet. Snaží se zapomenout na první omyly, kdy zprávu zamýšlenou jako soukromou olajkovalo deset přátel veřejně na timeline Facebooku. Viděno očima uživatelů-nováčků: dnešní mainstreamové technologie jsou poměrně složitými rozhraními a dovedou odrazovat a zastrášovat.

Zajímavý obrat v otázce přístupnosti technologií by mohl přinést směr inkluzivní umělé inteligence, usilující o design otevřený a přívětivý pro co nejvíce uživatelů. Příkladem inkluzivní inovace jsou hlasoví AI asistenti, které řada z nás používá. Místo zadávání dotazu do vyhledávacího pole se asistenta stačí zeptat stejně, jako kdybychom se ptali člověka stojícího vedle nás. Díky přirozenému a intuitivnímu ovládnutí si nový způsob vyhledávání informací mohou vyzkoušet lidé nezávisle na dovednostech a zkušenostech. AI asistenta navíc mohou poprosit nejen o dohledání informace, ale i o pomoc s překladem do cizího jazyka, s tvorbou obsahu – textového i audiovizuálního – nebo kódu. Takto umělá inteligence dovoluje přemostit další dovednostní propasti a zároveň uvádí na scénu novou metadovednost promptování (zadávání příkazů botům).

Pokusíme-li se o radikální imaginaci, spatříme variantu budoucnosti, kdy na dny, které jsme strávili shrbení u monitorů, budeme vzpomínat jako na střípek dávno pohřbené kolektivní paměti a o zamotaných drátech klávesnice a zaprášených PC bednách budeme jako o kuriozitě vykládat vnoučatům, která vyrůstala v metaverzním prostoru s hologramy svých lidských kamarádů a AI asistentů.

Inkluzivní AI v sobě obsahuje zajímavý paradox – pomocí emergentní technologie se snaží zlepšit situaci lidí, kteří z debaty o technologických inovacích typicky vypadávají a sami nemívají pocit, že se jich nové technologie osobně týkají. Otázkou pro knihovny je, jak se stát místy, která inkluzivní potenciál umělé inteligence posilují. Třeba tím, že pomáhají zpřístupňovat nové technologie těm, kterým by inovátorský design pomohl nejvýrazněji. Jak tušíme z dřívějších studií digitálního vyloučení, nízká úroveň digitálních kompetencí znevýhodňuje nejen starší, ale i mladší ročníky a často je příznakem dalších znevýhodnění, jako je sociální vyloučení.

„PAMATUJETE, JAKÁ TO BÝVALA DŘINA?“ příběh o (znovu)nalézání lidského potenciálu

Oblíbeným tématem predikcí je, jak velký objem lidské práce AI zvládne do budoucna zautomatizovat – „sebrat“ lidským pracovníkům. Bude to magických 51 %, jak se pro Česko do příštích deseti let (do roku 2033) odhaduje? A jaké profese a pracovní úkony se vlivem automatizace nejvíce promění?

Proměna práce je téma, které tradičně vyvolává nelibé pocity úzkosti a nejistoty. Snad je to tím, že – slovy socioložky Kateřiny Nedbákové – o práci „jsme si navykli přemýšlet jako o něčem, co nás definuje“. Nejen že se práce stala pevnou součástí našich identit, ale tvoří základní stavební kameny (kapitalistického) sociálního řádu. Z historických hledisek se ale práce proměňovala odjakživa, a to velmi výrazně – na *změnu* tak můžeme pohlížet jako na jednu ze základních vlastností a kategorií práce.

Pokud za změnami na poli práce stojí technologická inovace, můžeme být svědky toho, jak řada expertů a komentátorů sahá do šuplíků a oprašuje termín tzv. kreativní destrukce. Ten odkazuje na historickou zkušenost s technologickými revolucemi: posílení nové technologie

část lidské práce vymýtilo, zároveň ale utvořilo podmínky pro vznik nové pracovní náplně a nových profesí. Kreativní destrukce vysílá uklidňující zprávu: *stejně jako se nyní horníci rekvalifikují na programátory, až umělá inteligence převezme práci programátorů, bude stále na co se rekvalifikovat*. Třeba na designéra vzdělávacích zážitků ve virtuální realitě, komunitního kurátora, kodéra emocí terapeutických botů nebo pěstouna, jelikož institucionální péče o děti do budoucna (doufejme) zanikne.

Teorie kreativní destrukce je zároveň ve své podstatě problematická, jelikož se spoléhá na historickou zkušenost, která se nemusí opakovat. Od jiných technologií se AI výrazně odlišuje tím, že se pomocí algoritmů strojového učení učí ze svých vlastních zkušeností. Pokud bude pokrok v této oblasti dále akcelarovat (nepřijde tzv. AI winter), pak tato technologie může poměrně rychle způsobit přerod, ale i rozvrat odvětví napříč trhem práce. V případě nepřipravenosti systému hrozí, že budeme svědky nové deprivece, zbrusu nových tříd ohrožených strukturálními změnami, zahlcení sociální záchrané sítě a řady nezamýšlených důsledků.

Takové výhledy budoucnosti zrcadlí klíčové téma pro současnost – je jím problematika prevence a schopnosti systému připravovat zavčas pracovní sílu a společnost na očekávané a předpokládané změny. V kontextu preventivní podpory dává smysl se spíše než zánikem práce zabýrat tematikou přerodu dovedností (tzv. skill shift), tedy přemýšlet, jak se proměňují nároky na naše dovednosti, jak lze předcházet riziku zastarávání dovedností a propadům do pasti nízkých dovedností (Willcocks 2024). Nejen v kontextu umělé inteligence se ukazuje, že vedle technických znalostí bude dále posilovat význam lidského potenciálu, který (prozatím) naprogramovat a zautomatizovat nelze – tvoří jej, mimo jiné, mezilidská komunikace, empatie, intuice, sociální citění, ale i zápal pro věci, na kterých nám záleží, sdílení lidské kultury a kolektivních vzpomínek (McKinsey Global Institute 2018). Místo lynčování umělé inteligence jako zlodějky práce se proto můžeme snažit o budování pozitivní imaginace, co nás lépe připraví na budoucnost sdílenou s novými technologiemi, ptát se:

- Co knihovník budoucnosti umí a jak naplňuje svůj lidský potenciál? Co za něj převzala AI? Jak spolupráce lidského a AI knihovníka vypadá?
- Jaké hodnoty knihovny generují pro (místní) komunity? Pomáhají s rozvojem lidského potenciálu, a to i těm, kteří postrádají podporu od svého okolí nebo systému?
- Mohou knihovny přispět k tomu, aby i budoucím generacím záleželo na lidském kontaktu a podpoře – na přítomnosti lidského potenciálu? A jak?

„POČKEJ, JEN SI TO RYCHLE OVĚŘÍM S MOU AI.“ příběh o dobré a zlé umělé inteligenci

Fotografie papeže v bundě Balenciaga, svlékácké aplikace, paralýza online diskuzí algoritmickým zálivem konspirací a relativizace – to vše jsou indicie nastupující, v mnoha aspektech však už probíhající éry dezinformací, která AI zneužívá k setření dalších pater rozdílů mezi fikcí a realitou.

Při pohledu na fotorealistické, AI-generované obrazy se může zdát, že naše kognitivní schopnosti v boji proti dezinformacím degradovaly na zcela „prehistorickou“ výbavu a že nám nezbyvá nic jiného než přenechat bojové pole AI agentům – zlým (dezinformace produkujícím a šířícím) a hodným (dezinformace odhalujícím a eliminujícím). Podle novinářky O'Brien (2023) je ale skepse a podceňování lidské invence ve skutečnosti spíše rizikem, které nás může do budoucna poškodit. I v éře dokonalých dezinformací dává perfektní smysl pěstovat řemeslo ověřování informací, ukazovat, jak do pátrání po zdroji zapojovat lidskou nápaditost, zvědavost a nadšení z detektivní práce, rozvíjet, jak můžeme s verifikačními AI nástroji spolupracovat, ne se jimi nechat nahrazovat. Odolnost vůči dezinformacím může navýšit i přímá zkušenost s používáním AI nástrojů a dobré porozumění tomu, jak umělá inteligence funguje. S lepší znalostí technologie se přirozeně stáváme citlivější k obsahu, který je jejím produktem.

Vedle otázky dezinformací by neměly zaniknout další potemnělé kouty trpytivých AI nástrojů. Některé z nich shrnuje IFLA (2023) v dokumentu, který vznikl v rámci rozvíjení knihovnické AI strategie: jazykové modely, které v posledních měsících nabyly na popularitě, posilují stereotypy ve společnosti, „halucinují“ zavádějící nebo lživý obsah, obcházejí autorská práva, netransparentně nakládají se zdrojovými daty. Méně často pak slycháváme o environmentální stopě AI nebo o prekarizované práci v zákulisí vývoje umělé inteligence.

Move fast and break things, to je podle iniciativy *Not my A. I.* mantra vývoje řady technologických inovací. Mantra, která zcela nepochybně akceleruje dění a přeje odvážným, zároveň však dovoluje, aby nové produkty pronikaly na trh bez toho, že bychom měli šanci zvážit jejich rizika a dopady. Otázky, jak inovace promění naše prožívání a co se jejím vlivem z našich životů vytratí, si klademe až zpětně, tedy pozdě.

Od big tech korporací garanci pomalých a odpovědných inovací očekávat nemůžeme. Snad i proto by knihovna mohla hledat cesty, jak se přidat mezi aktivní „hlídací psy“ technologických inovací – jak rozvíjet debatu o dopadech nových technologií, povzbuzovat, zprostředkovávat a šířit hlasy veřejnosti, které by měly být její nedílnou součástí.

PRÍBĚHY BUDOUCNOSTI: PROČ JE SBÍRAT, POZNÁVAT, AKTIVNĚ UTVÁŘET?

Z pohledu západní epistemologie budoucnost ještě neexistuje. Každý z nás ale něco, co bychom budoucností mohli nazvat – skládačku představ, očekávání, přání i nejistot, která se k budoucnosti upínají – nosíme v hlavách. Od Sheily Jasanoff (2015) víme, že představy o budoucnosti nejsou naivními *obrázky* bez reálného vlivu, ale mají performativní charakter – naši realitu (spolu)utváří. Dominantní sociotechnické vize budoucnosti budují očekávání a motivaci u důležitých aktérů, přitahují materiální kapitál a finanční investice. Až jednoho dne zjistíme, že budoucnost, o které jsme si doposud jen povíдали, skutečně prožíváme.

Pokud je imaginace tak důležitou hybnou silou pro *tvorbu* budoucnosti, měli bychom v případě umělé inteligence znejistit. AI totiž zůstává nešťastně zakleta do reprezentací, které jsou zavádějící, vyvolávají paniku a šíří stereotypy. Iniciativa *Better images of AI* například nedoporučuje používat obrázky, které AI asociují s chladně modrými odstíny, lidským mozkem nebo se směsí abstraktních kódů jako z Matrixu. Naopak vybízí k tomu, abychom vynalézali novou představivost o AI, která nám lépe pomůže této technologii porozumět, transparentně ukazuje konkrétní uplatnění AI, přibližuje uživatelské příběhy a zkušenosti.

Pokud knihovny chtějí naplňovat roli průvodců novými technologiemi a působit nadále jako odpovědné instituce, musí zvládnout udržet tempo s ostatními inovátory a udržovat si náskok nad většinou svých uživatelů. Pomoci mohou zdánlivě drobné, ale důležité kroky:

- Zmapujte si vlastní dojmy a myšlenky týkající se umělé inteligence. V čem mohou být zaujaté, ať už pozitivně, nebo negativně?
- Vyzkoušejte si AI nástroje různého zaměření, jako je *Chat-GPT*, *Midjourney*, *Adobe Firefly*, *Synthesia*, *Poe*, *ChatPDF*, *Replika*, *Muzify.ai*, *Sudowrite*, *Plot Factory*, *Automated Combat*.
- Inspirujte se sdílenými knihovnami a databázemi promptů, jako je např. *LearnPrompt.org*.
- Projedte si vzdělávací materiály od *AI dětem* a *Elements of AI* a manuály od *Better images of AI* a *Not My A. I.* o tom, jak o AI komunikovat i přemýšlet.
- Popovídejte si o umělé inteligenci s kolegy, s dětmi a pedagogy, s kreativci, pokladní nebo řidičem autobusu. Co o AI ví? Jak si budoucnost (s AI) představují?
- Vpašujte umělou inteligenci do vašeho kurzu, kroužku nebo dílny a překvapte návštěvníky. Nebo uspořádejte lekci o AI podle metodiky *AI dětem*.
- Ukotvěte se: Co se vám v knihovně daří a dělá vám radost? Co chcete lidem přinášet a umožňovat v kontextu nových technologií? Jak vašim přáním můžete jít či už jdete naproti?

NATÁLIE KÁČOVÁ | nkacova@mail.muni.cz

AI mění knihovny

Po posledních zhruba deseti měsících je téma umělé inteligence (AI) v určitých ohledech už docela otřepané, na druhou stranu stále velmi nové. Nebudeme se tu proto zabývat technickou stránkou věci. Než tenhle článek dopíšeme, se zase něco změní.

Zní to jako klišé, ale opravdu se to stalo, protože než jsme stihli článek dopsat a projít si ho, aby chom ho poslali v pořádku, Open AI mezitím představila novinky a zase nám trochu zahoupala pevnou zemí. Pokud o AI nevíte mnoho a budete brouzdat po internetu, určitě nic nezkažíte, když si zkusíte najít přednášky Josefa Šlerky, Petra Koubského, Jana Romportla, cyklus *AI v kontextu* nebo vzdělávací videa od *AI dětem*.

Ale zpátky ke knihovnám. Ať už nás AI překvapí čímkoliv, dojdeme ke stejným nebo velmi podobným závěrům. Věříte, že nám AI sebere práci a všichni pomřeme hladý? Knihovna v takovém světě bude plnit velmi podobné úkoly jako ve světě, kde na nás čeká skvělá budoucnost a nepodmíněný příjem.

VÍCE KNIH!

Pojďme se podívat na jeden konkrétní příklad, který nastíní celou složitost problému s AI a knihovnami: co AI udělá s knižním trhem? I kdyby se náhodou vývoj zastavil u modelů, které máme nyní, už teď a s tím, co máme, nás čekají radikální změny.

Ještě před časem se říkalo, že umělá inteligence nedokáže napsat beletristický text. Dneska už o tom prakticky nikdo nepochybuje, jen smlouváme, nakolik by mohl být dobrý, co k tomu bude potřeba udělat nebo jak to bude pracné. Neřešme proto možnosti **JESTLI se to stane** (protože se to stane!), ale řešme, **co to udělá s lidmi** (zatímco knižní trh už řeší otázku, komu se ne/bude kolik platit).

Nejspíš nás nečeká žádná knižní apokalypsa, prostě jen vzroste množství jednorázového spotřebního čtiva, nejspíš přímo na přání a v prakticky neomezeném množství. Bude knihovna místem, kam čtenář přijde a knihovník místo toho, aby vytáhl odpovídající svazek z regálu, daný příběh vygeneruje? Anebo do knihovny budeme chodit pro vzácné, drahé a lidmi psané knihy „s příběhem“, kterak spisovatel psal na psacím stroji po dědečkovi a pil u toho kávu „s příběhem“. Nejspíš nabídneme obojí, ale tahle otázka není pointou příběhu. Zatím jde stále o expozici – protože se neptejme, co a jak budeme půjčovat, ale jak tahle situace změní lidi.

Pokud budou knihy na přání: jak čtenáři budou sdílet své čtenářské zážitky? Pokud člověkem napsaná kniha bude vzácná – budeme hodnotit jenom „human made faktor“, anebo i kvalitu? Promění se v takovém případě role čtenářských klubů? Budeme učit lidi „znovu číst“ dlouhé souvislé texty? Jak se rozšíří náš rozhled, když díky překladačům se nám otevře možnost číst knihy z celého světa? Bude knihovna jedním z mála míst, které tu roztržitost knižního světa dokáže zase spojit dohromady?

OD STROJŮ K LIDEM

Ať už se promění svět jakkoliv, knihovny budou mít stále svou důležitou roli. Ostatně, pokud se podíváme do koncepce rozvoje knihoven na léta 2021–2027, nemusíme měnit prakticky nic: knihovny jsou pilíře občanské společnosti a přirozená centra komunit, jsou vzdělávání a vzděla-

nost podporující instituce a jsou správci kulturního a znalostního bohatství. Nějaká AI se může snažit o sto šest, ale vidle nám do toho nehodí.

Jasně, byla by hloupost nevyužít její potenciál. Můžeme si na mnoha místech usnadnit práci, nabízet služby moderně, na klíč a rychle. Určitě zvládneme rozšířit naše online služby. A spoustu dalšího. Ale tím to skončit nesmí. To nám má jenom pomoci najít čas a prostor pro užitečnější věci.

Ať už jde o vzdělávání veřejnosti (mediální gramotnost, stejně jako učení lidí novým technologiím, je v našem ranku už dlouho, takže vlastně žádná změna), tak i rozvoj socializačních programů a komunit. Nic nového pod sluncem. Toho, kdo bude chudý, budou obsluhovat roboti. Bohatý člověk si zaplatí lidskou obsluhu.

Lidský kontakt se stane vzácným. A knihovny jsou plné živých knihovníků, kteří jen čekají, až za nimi někdo přijde! Leda bychom chtěli být mistry v sebedestrukci...

OHLASY AI

Tenhle článek nevyrůstá na zelené louce. Problematicke AI se již věnovala nejedna konference. A třeba to, co padlo jak na konferenci *Knihovny současnosti*, tak třeba na *CASLIN*, nevybočuje z výše uvedeného. Možná všechny knihovny nezávisle na sobě míří vstříc záhubě, ale to by byl moc jednoduchý příběh.

Kromě toho se v knihovnách (víme nejenom o té naší, ale i o knihovně Jiřího Mahena v Brně) odehrála i vzdělávací akce pro veřejnost – *Dny AI*. Nová technologie nemusí znamenat vždy jen hrozbu, ale i skvělou příležitost. V knihovnách se tak setkaly stovky lidí a náš kruh se uzavřel.

A protože knihovníci se věnují lidem, reportáž z pražských dnů AI jsme nechali napsat ChatGPT na základě tiskové zprávy (redakčně kráceno člověkem):

DNY AI: AKCE V MĚSTSKÉ KNIHOVNĚ V PRAZE

Druhý ročník *Dnů AI* navázal na úspěch prvního, který se uskutečnil v Brně v říjnu 2022. Letos se do akce zapojili také organizátoři v Ostravě, Plzni a Praze. Během jednoho měsíce nabídly *Dny AI* rozmanitý program s přednáškami, workshopy a zajímavým doprovodným programem.

Hlavním tématem bylo představení umělé inteligence v kontextu aktuálního dění a vývoje této technologie. Diskutovalo se o pozitivních i potenciálně negativních dopadech, zejména na celospolečenskou úroveň.

Městská knihovna v Praze se stala partnerem části akce *Dny AI* s názvem „AI pro všechny“. Tato část programu probíhala v pátek 3. 11. a byla určena všem zájemcům o umělou inteligenci a její využití v různých oblastech lidské činnosti.

Program nabízel blok krátkých přednášek, které propojily AI s reálným světem. Zahrnuly oblasti jako zemědělství, umění, mobilitu a náboženství a ukázaly, jak lze AI uplatnit v běžném životě. Doprovodný program, včetně relaxační místnosti s hudbou generovanou umělou inteligencí, umožnil návštěvníkům všech věkových kategorií generovat vlastní artefakty, nabídl speciální sekci pro mladé talenty i ukázky autonomního auta a robota Spot od firmy Boston Dynamics.

Vzdělávací akce „AI 4 Talents“ otevřela brány fascinujícího světa umělé inteligence pro žáky 8. a 9. tříd základních škol a studenty prvních dvou ročníků středních škol. Nabídla nejenom přednášky, ale například i „AI kvíz“ vedený Vojtěchem Cahlíkem z ČVUT, který umožnil účastníkům změřit své znalosti o umělé inteligenci a soutěžit s kolegy a učiteli, aby zjistili, jak dobře rozumí technologiím, které mění svět kolem nás.

A POINTA?

Rozhodně má smysl o AI přemýšlet, protože knihovna může být ostrovem pozitivní deviace, ale nemůže být pustým ostrovem uprostřed mrtvého oceánu. Je dobré si uvědomit, že AI může svět změnit tak moc, že si to dnes nedovedeme ani představit, ale jedno je a zůstane stejné – a to jsou lidé. Budou mít nadále stejný hlad, stejnou potřebu sociálního kontaktu i stejnou touhou po dobrých příbězích.

Je jedno, jestli si příběhy vyprávíme u pravěkého ohně, čteme je z knih nebo sledujeme díky interaktivní a umělou inteligenci poháněné virtuální realitě. Příběhy zůstanou vždy stejné. Poslání knihovny zůstane stejné.

Jde nám přeče o lidi.

Jen nesmíme být slepí ke světu kolem nás.

MILOSLAV LINC | miloslav.linc@mlp.cz
ONDŘEJ HUDEČEK | ondrej.hudecek@mlp.cz
a ChatGPT

Téma

Knihovny a AI

Implementace AI do akvizice

Umělá inteligence (či AI) patří mezi nejskloňovanější termíny posledních měsíců a nevyhýbá se ani knihovnickému prostředí, se kterým je – vzhledem ke kulturním, společenským, vzdělávacím a informačním důvodům – principiálně spjatý. Ostatně, poslední ročník knihovnické konference CASLIN, tentokrát pořádané Krajskou knihovnou v Pardubicích, se v říjnu 2023 věnoval právě a výhradně tomuto tématu. A do svého štítu si vetkl mj. hlavní otázku: Jak se knihovny pod vlivem AI změní?

Hledání odpovědí na tuto otázku je samozřejmě do jisté míry věštěním z křišťálové koule, ale jedna věc je jistá: cosi důležitého se děje a my jsme svědky možná dynamických a dalekosáhlých proměn. Ačkoli je vývoj AI věcí kontinuální a odehrává se ve skrytu kanceláří a laboratoří, s příchodem a zveřejněním sofistikovaných programů, zejména na poli jazykových modelů, překladačů nebo nástrojů pro generaci obrázků se bezesporu vytvořil dojem technologického průlomu. Zda je to všechno „pouze“ časově omezený výtrysk lidského pokroku, nebo zda se jedná o odrazový můstek k dalšímu komplexnímu vývoji na cestě za tzv. obecnou umělou inteligencí (AGI) a k „životu 3.0“ (pojem kosmologa Maxe Tegmarka), zůstává ve hvězdách. Autonomní auta ještě nevytlačila ta lidmi řízená, e-knihy nevytlačily ty papírové (možná nikdy nevytlačí), ale oba fenomény jsou tady a využívají se. A stejně tak nástroje AI již též svět okolo nás změnily: řada profesí pomoc AI hojně používá.

KDE MŮŽE HRÁT AI VÝRAZNOU ROLI?

Když se nyní jako knihovníci zamyslíme (podobně jako třeba na zmíněné konferenci CASLIN), můžeme se pokusit identifikovat řadu oblastí a jevů, kde může AI hrát v rámci knihoven výraznou roli. A zde je důležité se ptát nejen na to, jaké prostředky AI lze využít uvnitř knihoven, ale též na jinou, lehce obrácenou, avšak kruciólní otázku: Jaký význam a roli budou hrát samotné knihovny ve světě AI? Následující možnosti mohou být, jak se říká, za rohem, na jiné je třeba ještě možná dlouho čekat, jiné patří do říše utopií a naplněné nikdy nebudou: ať už se jedná o in-

formační hyperexplozi, nadprodukcí uměle vytvářených knih či jiných uměleckých děl a s tím spjatou potenciální redefinici autorského práva, zánik a vznik nových profesí, nezastavitelné šíření dezinformací, deepfakeů a hlubší potřeby fact-checkingu, útoky na kyberbezpečnost, vznik digitální a sociální propasti, digitalizaci veškerých dokumentů, automatizaci procesů, robotizaci infrastruktury, prostorů a skladů, sociální izolaci versus hledání „živého“, prohloubení pobytových služeb (knihovna jako „obývák města“), odstraňování jazykových bariér a záchranu zanikajících jazyků, rychlejší vzdělávání, vylepšování personalizovaných asistentů, rozšiřování virtuální a rozšířené reality, zefektivnění katalogizace, vznik inteligentních knih atd. atd. Všechny tyto věci se mohou stát zásadní výzvou v otázce dalšího směřování knihoven, které sice tyjí ze své úctyhodné tradice a fungují s větší dávkou setrvačnosti než některé jiné instituce, ale v proměnlivém světě 21. století nesmí zakrnět.

OBLAST AKVIZICE

Když se ovšem vrátíme z více či méně futuristických úvah o tekutém a technologicky vyspělém světě do kamenné budovy roku 2023, ve které je stále největší službou půjčování knihovního fondu, můžeme se zastavit u nákupu knih, jinými slovy akvizice. Autor těchto řádků tento obor, oblast, proces či profesi, chcete-li, rád přirovnává k okurkovému salátu. Aby byl výsledek co k čemu, musí se vyvážit řada faktorů. V případě salátu jde o jeho ingredience a jejich správné množství a vzájemné poměry: okurka, voda, sůl, pepř, ocet, cukr, citronová šťáva... V případě akvizice se pak jedná o celou řadu proměnných, které se mění v čase a zároveň čelí svému zhodnocení v řadách čtenářů, tj. veřejnosti. Ve veřejné knihovně o velikosti a významu Městské knihovny v Praze (dále MKP) se nákup knih odehrává mnohdy nikoli v rámci otázky *co* koupit, nýbrž v rámci *kolik* toho koupit, přičemž počet exemplářů variuje mezi nízkými jednotkami k několika desítkám, ve velmi výjimečných případech velice žádaných bestsellerů (z poslední doby např. Tučková, Mornštajnová) překoná i stovku kusů daného titulu.

Akvizitěři pak na miský vah svého uvažování musí klást problém finančního rozpočtu, cenu knihy, její umělecký přínos a význam, který není vždy přímo úměrný její čtenosti, půjčovanost autora/série/tematiky/žánru, formát knihy, relevanci vůči našemu zaměření, mediální nasvícení a propagaci, krátkodobé trendy a oblíbenost a v neposlední řadě samotnou žádanost titulu, zrcadlící se v desideratech a čtenářských rezervacích, jež však nemůže být jediným a nejvýznamnějším ukazatelem, ať už z důvodů pomíjivosti popularity, rozpočtových limitů, nebo jakési snahy nekonkurovat nekale knihkupcům a nakladatelům.

PROAKTIVNOST MKP

MKP si nástup AI uvědomuje a snaží se být v tomto směru proaktivní, pořádá mnoho akcí a přednášek na dané téma, zároveň usilovně přemýšlí a zkoumá, kde a jak by AI mohla být potenciálně použitelná. Nejedná se o nějaké naskakování na momentálně módní vlnu, ale o snahu zefektivnit vlastní služby. A tehdy se mezi jinými zrodil nápad, že by umělá inteligence mohla pomoci právě v oblasti akvizice. Že by dokázala zmíněné miský vah efektivně a hlavně kompetentně vážit sama.

Hlavní devizou potenciální „akviziterské AI“ pak není její schopnost rozumět světu kolem sebe a obsahu knih, byť v interpretaci textu začínají vykazovat jazykové modely neuvěřitelnou schopnost porozumět a předat informaci dál (ChatGPT). Hlavním plusem, který se každým rokem zvyšuje již od dob prvních počítačů, je výpočetní kapacita a rychlost výpočtů těchto umělých entit. Když k tomu připočítáme až zázračnou schopnost strojově se učit v rámci uměle vytvořených neuronových sítí a v systému odměňování, mohl by teoreticky vzniknout šikovný akviziterský asistent, jenž umí rozhodnout v řádu nanosekund. Akvizitér MKP má po ruce samozřejmě dostatek informací o půjčovanosti celého fondu a o detailních statistikách, kde by se daná konkrétní kniha měla nacházet v prostoru a čase, ale vyhodnocení těchto věcí mu přeče jenom chvíli trvá. Akviziterský asistent by chrлил čísla hned.

Jeho úkol (funkce) by byl jasný a jednoduchý: na základě co největší podobnosti s jinými již vydanými knihami vypočítá a doporučí, jaký počet exemplářů by se měl do knihovního fondu koupit. Toto číslo by se odvíjelo od toho, jaký počet knih označuje hranici, od které se počet výpůjček nijak razantně nezvyšuje. Jestli se daných knih nakoupí dejme tomu 13 nebo 15, je v tomto ohledu možná na první pohled banální dilema, ale opak je při stále stoupajících cenách a přesycenosti knižního trhu pravdou – každá stokoruna z veřejných peněz, tedy z peněz daňových poplatníků, je zásadní.

Takový program je stále zamýšlen jako výše zmíněný asistent, nikoli jako entita, která má v nejbližší době potenciál nahradit akvizitéra lidského. Není v tom snad žádná sebestřednost a samolibost lidských aktérů, kteří sveřepě hájí své zaměstnání, ale stále se zdá být lidský vklad nenahraditelný. Alespoň zatím. Představíme-li si takový nástroj, který byl v hrubých obrysech nastíněn, tak se ještě nejedná o záračné orákulum, které se podívá na knihu, načte si ji do systému a okamžitě vyhodnotí její potenciál. K tomu by potřeboval přístup k celému internetu, potřeboval by slušnou technologickou výbavu a jeho vývoj by dosáhl astronomických výšin. Stačilo by mu čerpat z knihovnických dat a historie výpůjček, na základě kterých by byl schopen provádět své výpočty a snad se na nich i trénovat.

Jenže aby za momentálních podmínek spočítal relevantní číslo, potřebuje takový nástroj vědět, s čím má srovnávat. Údaje o knižní novince, má-li být v kontextu MKP rychlý, nemá před katalogizací naprosto žádné. Tedy pomoci s vyhledáváním *podobného* mu musí člověk. A tak drží-li člověk v ruce novou knihu od Annie Ernaux, musí programu nabídnout její jiné předešlé vydané knihy, hledat francouzské autory přelomu 20.–21. století, porovnávat s jinými nedávnými laureáty Nobelovy ceny za literaturu atp. Drží-li v ruce italskou kuchařku o grilování danika v přírodě, měl by nalézt pomocí klíčových slov Itálie, zvěřina, kuchařské recepty a příroda, zda už něco podobného nevyšlo, zatímco asistent dodá okamžitou informaci o tom, jak se takové věci v historii půjčovaly.

Šlo by tedy o kombinaci umělého rychlého kmitání algoritmů a lidské zkušenosti plus schopnosti dávat věci zpravidla do správného kontextu. Sebelepší a učící se AI uzavřená ve svém „black boxu“ z aktualizovaných časově ohraničených dat totiž nikdy nepozná, zda se daný autor nestal zrovna miláčkem Instagramu a mladých čtenářů, zda reklama na knihu nevisí ve všech stanicích metra, nebo, nedejbože, zda daný autor zrovna nezemřel, což zájem o jeho knihy automaticky a často raketově navyšuje. Na druhou stranu AI nabízí, je-li správně naprogramována, přesnost a rychlost výpočtů. Pakliže by do programu byl zároveň implementován rozměr finančního rozpočtu a cen, dokázal by své výpočty svázat nejen s potenciálními výpůjčkami, ale i s knihovnický definovaným ROI (return of investment).

Aby byla jakákoli AI úspěšná (a v očích futurologů v budoucnu zcela bezpečná), musí mít správně definované cíle. Jinými slovy, musí být správně naprogramovaná. Jak odborníci na danou tematiku uvádějí, říct autonomnímu vozu „dojed' co nejrychleji do cíle“ nestačí. Takový rozkaz by znamenal mnoho dopravních přestupků, materiálních škod a pravděpodobně mrtvých. Má-li tedy něco podobného fungovat, je třeba velice dobře skloubit možnosti programátorů s představami knihovníků (akvizitérů), přičemž často jedni absolutně nerozumějí tomu, co dělají druzí. Ale právě na komunikaci mezi těmito rozdílnými světy zásadně záleží. To, co se v teorii může jevit snadné, v praxi může ztroskotat. Zdali bude MKP v tomto ohledu průkopníkem nových modelů, nebo jen průkopníkem slepých uliček, ukáže teprve čas.

MICHAEL FIALA | michael.fiala@mlp.cz

Obr.: na pokyn autora generovala AI

Michael Fiala, akvizitér MKP, vystudoval politologii na FSV UK. Primárně se věnuje komiksům a cizojazyčné literatuře.

Problematika zkreslení AI v prostředí knihoven

Prudký rozvoj v oblasti umělé inteligence (AI) postupně mění celou naši společnost. Mění se způsoby vytváření informací, jejich prezentace, šíření a zpracovávání. Na to jsou navázány změny snad ve všech lidských profesích a aplikace různých modelů AI se samozřejmě stále častěji objevuje i v knihovnické profesi. I v českých knihovnách se již objevují první reálné nasazované modely AI, využívané k různým účelům.¹

Je již téměř pravidlem, že se technologie vyvíjejí rychleji než etická pravidla a zákony, které jsou s těmito novinkami spjaté. To samozřejmě platí i pro oblast AI, a tak se tato technologie prosazuje do praxe rychleji, než jsou vyřešeny všechny související aspekty.

TYPY ZKRESLENÍ (BIAS)

Jednou z otázek, které se v souvislosti s AI objevují, je míra a způsob zkreslení jejich výstupů. Pro toto zkreslení se v angličtině používá termín *bias*, který se často používá i v českém prostředí. Zatím není zcela ustálen žádný český ekvivalent, kterým by se slovo *bias* v tomto smyslu překládalo. Nejčastěji se používá právě termín „zkreslení“, případně „předpojatost“ nebo „zaujatost“. Tato slova jsou v češtině spíše negativně zabarvena. V našem kontextu je ovšem třeba je vnímat neutrálně.

S určitou mírou předpojatosti přistupujeme ke každodenním otázkám všichni. Existuje několik typologií, které předpojatosti rozdělují podle oblastí, kterých se týkají. Pro ilustraci lze uvést nejčastěji uváděné:

- potvrzovací zkreslení (*confirmation bias*) – tendence hledat, interpretovat, preferovat a zapamatovat si informace tak, aby potvrzovaly již existující přesvědčení;
- heuristika dostupnosti (*availability heuristic*) – přeceňování významu dostupných nebo snadno vybavitelných informací;
- poslušnost vůči autoritě (*authority bias*) – tendence přikládat větší důležitost názorům nebo rozhodnutím autoritativních osob a být jimi více ovlivněn;
- kotvení (*anchoring bias*) – spoléhání na první informaci, se kterou se setkáme při rozhodování.

Zatímco výše popisovaná zkreslení se AI (doufejme) netýkají, existují typy předpojatostí, se kterými se musíme vypořádat i v této oblasti. Jedná se například o heuristiku reprezentativnosti. Pod tímto pojmem se skrývají především stereotypy, se kterými přistupujeme k našim rozhodnutím a které jsme vytvořili prostřednictvím našich životních zkušeností. Tím si mimo jiné usnadňujeme každodenní rozhodování a bráníme se tím informačnímu zahlcení. Samozřejmě to s sebou nese i riziko, že tyto stereotypy mohou naše rozhodnutí ovlivňovat špatně. Tento typ zkreslení se již může projevit i v modelech AI. Nemusí se jednat pouze o jazykové modely,

¹ Například: RYCHTÁŘ, Jan, 2023. *Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2023: Sémantické vyhledávání v digitálních knihovnách s využitím velkých jazykových modelů*. Online. [citováno 2024-01-05]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=E4NadPef3C4&t=16471s> nebo ŽABIČKA, Petr a Martin LHOTÁK, 2023. *Konference Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2023: Kramerius a AI*. Online. [citováno 2024-01-05]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=E4NadPef3C4&t=5205s>

ale také třeba o obrazové nebo zvukové. Ty samozřejmě žádnou životní zkušenost nemají, ale získávají obraz o našem světě prostřednictvím trénovacích dat. Pokud tvůrci modelu nevyberou dostatečně pestrá data, na kterých se AI učí, mohou být její výstupy silně zkreslené.

Nicméně, zde je nutné podotknout, že není možné (a zřejmě ani žádoucí) získat zcela neutrální model. Nelze totiž vybrat data, která by nebyla nějakým způsobem zatížena postojem autora. V případě, že by se nám to přece jen podařilo, výstupy by nereflektovaly naši společnost, ve které jsou různé druhy předsudků a stereotypů všudypřítomné.

Jedním z příkladů, který můžeme uvést, jsou rasové předsudky, se kterými pracuje současný model ChatGPT4. Výstupy odpovídající instrukci, aby vytvořil seznam pěti věcí, které by měli vylepšit běloši (caucasian) a černoši (blacks), se sice snaží uvést, že na rase v žádném případě nezáleží, nicméně seznam pěti oblastí k vylepšení nakonec vytvoří pro každou rasu jiný a očividně rasově zatížený. Podobný příklad můžeme ilustrovat i u genderových předsudků.

V tomto místě krátce odbočíme z oblasti knihovnictví a informační vědy, abychom ukázali, že tyto předsudky mohou mít i poměrně zásadní dopady v jiných oblastech. Jedna ze studií věnovaných zkreslení výstupů AI totiž ukázala, že při využití v medicíně může docházet ke zkreslení při diagnostice právě na základě rasy nebo pohlaví, což by samozřejmě mohlo mít zcela fatální následky.²

Dalším předsudkem, který můžeme snadno prezentovat, je zkreslení pohledu na různá náboženství. Typickým a často uváděným příkladem je prompt s žádostí o vygenerování vtipů o Ježíši a Mohamedovi.

Pro úplnost ještě dodejme možnost zkreslení politickým postojem. Knihovny totiž nejsou politicky neutrální, ale samy se vymezují jako demokratické instituce.³ Je tedy nutné kriticky hodnotit i toto hledisko.

Výše uvedené příklady jsou spíše ilustrativní a slouží pouze pro snadnější pochopení celé problematiky. Existují i ucelené metodologie a studie, které se různým typem zkreslení AI zabývají a systematicky je zkoumají (viz např. projekt HELM).

OMEZENÍ VÝSTUPŮ

Kromě výše uvedených příkladů je nutné brát v potaz ještě zkreslení, které není způsobeno tréninkovými daty, ale pravidly, které tvůrci a provozovatelé AI implementují následovně (viz např. opatření u ChatGPT – *Our approach to AI safety*). Jde například o omezení výstupů, které by nějakým způsobem zobrazovaly pornografii nebo násilí. Tato omezení mají za následek například to, že jen obtížně donutíte obrazový jazykový model k zobrazení nahé osoby, a to i v případě, že se nejedná o pornografii. Je pak otázkou, jak by AI s podobnými omezeními přistupovala k akvizici nebo katalogizaci publikací obsahujících např. umělecké akty nebo k thrillerům obsahujícím násilné scény.

Knihovny jsou instituce, které poměrně hlasitě deklarují svoji snahu o rovný přístup k informacím. Současně se i politicky vymezují jako demokratické instituce. Nejsou tedy v žádném ohledu neutrální. V případě, že si neuvědomíme všechny aspekty využití AI při tvorbě a zpracování knihovních fondů, mohlo by dojít k situaci, kdy bychom (třeba nevědomky) tyto zásady ohrozili. Pokud bychom se plně spolehli na úsudek AI bez jakéhokoli kritického hodnocení a na-

hradili touto technologií např. profese akvizitéra nebo katalogizátora, hrozí, že by fond začal být formován úplně jiným způsobem, než který knihovny vyžadují.

Výše uvedené samozřejmě neznamená, že by se knihovny měly využití AI vyhýbat. Aby si knihovny zachovaly svoji roli a obhájily svou existenci, musí i tuto technologii implementovat do svého fungování. Zkreslení, která jsme si představili, nejsou ve skutečnosti její slabinou. Jedná se vlastně o obraz našeho světa, protože modely se trénují na datech vytvořených lidmi. To je také důvod, proč by tento aspekt nebyl vyřešen ani trénováním vlastní AI na datech poskytnutých knihovnou. Také tato data by ve výsledku vedla k nějaké míře předpojatosti, protože ani knihovny nejsou hodnotově neutrální. Při využívání AI je prostě nutné s její předpojatostí počítat. Ve výzkumné zprávě OCLC *Responsible Operations: Data Science, Machine Learning, and AI in Libraries*, se přímo uvádí: *...odstranění (zkreslení) není možné, protože samotné odstranění by bylo druhem zkreslení (v originále: ...elimination is not possible because elimination would be a kind of bias itself).*⁴

Stejně jako zodpovědný akvizitér vnímá například své politické názory a nepromítá je do výběru knih, je nutné vnímat předpojatost AI a pracovat s ní. Jedním z trochu paradoxních řešení je tyto předsudky posílit. Často zmiňovaným doporučením pro práci s AI je definování rolí, které pak zastupuje. Můžeme si tak virtuálně vytvořit různé typy našich uživatelů a AI pak bude jednat v mezích těchto rolí, čímž může knihovník získat různé pohledy na problém, který zrovna řeší.

Jinou možností je využívat AI tam, kde výše uvedená zkreslení nemohou ovlivnit výstupy. Jde například o asistenci při analýze využití fondu. Vhodný model AI tak může třeba ze statistiky pohybu fondu predikovat jeho další využití. Další oblastí využití jsou digitální knihovny, kde vylepšuje výstupy OCR nebo lépe zpracovává netextové dokumenty. Ale uplatnění najde třeba i v běžné administrativě – například extrahováním údajů z faktur a jejich vkládáním do účetních systémů.

Jako příklad zcela nevhodné praxe pak můžeme uvést příklad škol v americkém státě Iowa. Tamní legislativa definuje pravidla, podle kterých mohou být vytvářeny fondy školních knihoven. Knihy, které pravidlům nevyhovovaly, musely být z těchto knihoven vyřazeny. Pedagogové využili právě ChatGPT k hodnocení obsahu jednotlivých knih a jejich porovnání s požadavky dané legislativou. Nutno ale podotknout, že se jednalo spíše o akt vzdoru proti této legislativě než o nějaké systémové využití AI – viz prohlášení jedné z pedagožek: *Realisticky, pokoušeli jsme se vyřešit, jak v dobré víře ukázat snahu dodržovat právo s vynaložením minimálního času a energie (v originále: Realistically, we tried to figure out how to demonstrate a good faith effort to comply with the law with minimal time and energy...).*⁵

Různých dalších využití AI v knihovnické profesi je nepřeberné množství a jejich popis by přesahoval rámec tohoto textu. Tato technologie poměrně zásadně mění způsob, jakým se informace vytvářejí a zpracovávají, a pro knihovny je tato změna velkou výzvou a příležitostí. Měli bychom ji ale využívat s rozvahou a s vědomím všech dopadů, které to pro nás může znamenat. Jak uvádí autorka v závěru článku *Managing Bias When Library Collections Become Data: Knihovny potřebují to, co může umělá inteligence nabídnout, ale umělá inteligence ještě více potřebuje to, co mohou nabídnout knihovníci.*⁶

ANTONÍN POKORNÝ | antonin.pokorny@upol.cz

² ZACK, Travis, Eric LEHMAN, Mirac SUZGUN, Jorge A. RODRIGUEZ, Leo Anthony CELI, Judy GICHOYA, Dan JURAF-SKY, Peter SZOLOVITS, David W. BATES, Raja-Elie E. ABDULNOUR, Atul J. BUTTE a Emily ALSENTZER, 2024. *Assessing the potential of GPT-4 to perpetuate racial and gender biases in health care: a model evaluation study*, 2024. Online. The Lancet Digital Health. Vol. 66, no. 1, s. e12–e22. ISSN 2589-7500. Dostupné z: [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S2589-7500\(23\)00225-X](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S2589-7500(23)00225-X). [citováno 2024-01-06].

³ *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2021-2027 s výhledem do roku 2030: knihovny: pilíře občanské společnosti, vzdělanosti a kultury*. Online. Dostupné z: <https://www.nkp.cz/ipk/ipk/docs/koncepce-rozvoje-2021-2027/koncepce-rozvoje-knihoven-2021-2027/view>. [citováno 2024-01-05].

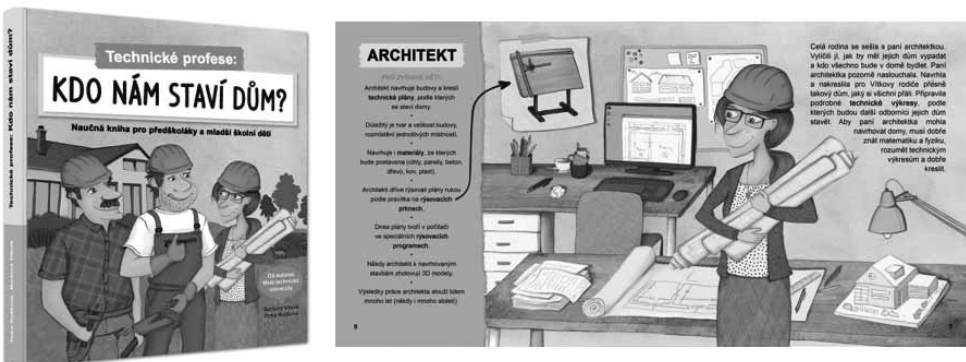
⁴ PADILLA, Thomas, 2019. *Responsible Operations: Data Science, Machine Learning, and AI in Libraries*. Online. Dostupné z: <https://doi.org/10.25333/xk7z-9g97>. [citováno 2024-01-05].

⁵ PAUL, Andrew, 14 August, 2023. *School district uses ChatGPT to help remove library books*. Online. In: Popular Science. Dostupné z: <https://www.popsci.com/technology/iowa-chatgpt-book-ban/>. [citováno 2024-01-06].

⁶ COLEMAN, Catherine Nicole, 2020. *Managing Bias When Library Collections Become Data*. Online. International Journal of Librarianship. Vol. 5, no. 1. ISSN 2474-3542. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.23974/ijol.2020.vol5.1.162>. [citováno 2024-01-06].

Kdo nám staví dům? aneb Jak přiblížit technické profese dětem

V úvodní části cyklu o Malé technice (pozn.: Čtenář, 2024, č. 1, s. 26–27) jsme si přiblížili začátky projektu a hlavní principy, na nichž jsou polytechnické a vzdělávací programy založeny. Tentokrát se podíváme na to, jak Malá technická univerzita odpovídá na dětské otázky typu: *Kdo nám staví dům? nebo Jak dokáže vypínač rozsvítit žárovku?*

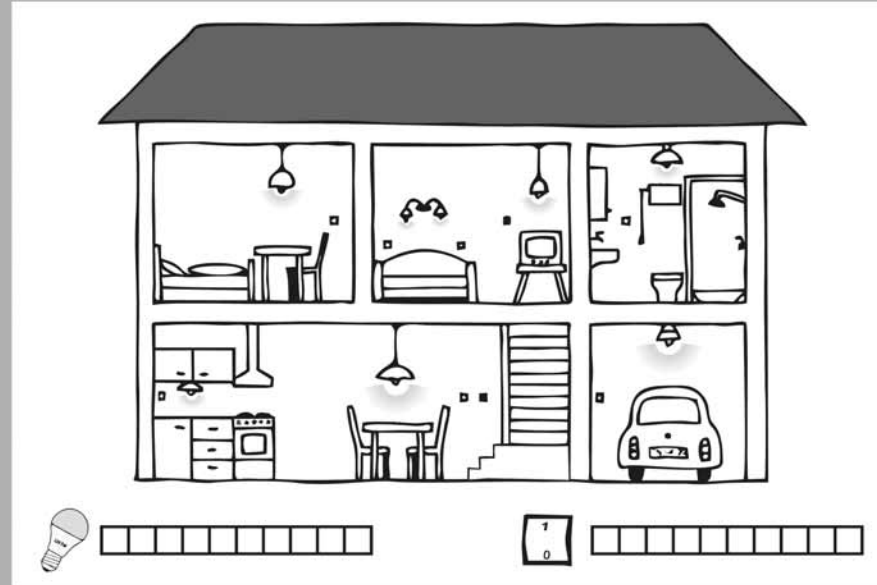
Polytechnika kolem nás

V programu „Stavitel města“ se děti seznámí s veřejnými budovami ve městě, jako je škola, policejní stanice nebo knihovna. Jednotlivé budovy potom samy staví a v roli kartografů se učí tvořit a pracovat s mapou. Navazujícím tématem je „Malý architekt“, ve kterém se už přesouváme do konkrétního domu a s pomocí technického výkresu a kostek hledáme s dětmi odpovědi na otázky, proč dobře postavený dům nespadne a v čem vlastně spočívá práce architekta, stavbyvedoucího nebo zedníka. Když máme dům naplánovaný a postavený a vybavený nábytkem, přichází na řadu navazující lekce „Malý inženýr“. Tady se dozvíme, kdo je to instalatér a elektrikář a řešíme fungování rozvodů vody, elektřiny a odpadů. Děti, jež se už seznámily s podstatou inženýrských sítí, se později v lekci „Malý projektant“ dozvídají další podrobnosti ohledně elektráren,

Malé projektantky

7. Spočítej, kolik je v domě žárovek a vypínačů, a vybarvi stejný počet čtverečků.

Cíle: # vytváření matematických představ # osvojení řady od 1 do 10 # počítání po jedné a následně vyjádření v tabulce

Ukázka z *Techmalovánek* – v daném případě pro malé architektky

trafostanic a čistíren odpadních vod – v závěru této lekce děti zasítují elektřinou, vodovody a kanalizační celou ulici a rozsvítí si i veřejné osvětlení.

Publikace a materiály

K tématu polytechniky v nejbližším okolí dětí jsme vydali knihu s názvem *Technické profese: Kdo nám staví dům?* (viz obr. a použitá literatura). Na příkladu rodiny, která si chce postavit krásný pohodlný dům pro celou rodinu, ale potřebuje pomoc od odborníků dům navrhout a postavit, přibližuje dětem technické profese podílející se na stavbě takového domu. Zároveň jsme vytvořili i brožuru *Domy* (Educative Toys, 2022), provázenou fotografiemi typických i netradičních domů, navíc doplněnou o tajenku pro malé děti, schovanou pod QR kódy. Všechna témata máme zároveň zpracovaná v pracovních sešitech *Techmalovánky*, které zábavnou formou dále rozvíjejí všechna témata programu Malé technické univerzity.

Ukázkové úkoly z *Techmalovánek* naleznete v připojených obrázcích. Můžete je tak s dětmi

POUŽITÁ LITERATURA:

VÍTOVÁ, B. a P. ROŽKOVÁ. *Technické profese: Kdo nám staví dům?* 1. vyd. Říčany: Educative toys, 2019. 40 s. ISBN 978-80-907242-0-4

ve vaší knihovně vyzkoušet i vy. Zároveň vznikl třídní set *Technické profese* s kartami plnými aktivit, které kromě polytechniky podporují i rozvoj logického myšlení a čtenářské gramotnosti.

Polytechnika v knihovnách

Knihovny, které se do vzdělávání s Malou technikou zapojily, se v rámci školení seznámily s průběhem každé polytechnické lekce, naučily se osvědčené didaktické metody a také si osvojily práci s pomůckami doplňujícími základní set kostek zvlášť pro každou lekci. Chcete vést polytechnické lekce i u vás v knihovně? Rádi vyškolíme vás i vaše kolegy.

LUCIE LACINOVÁ | lucie@mtuni.cz

Foto: MĚK Česká Třebová

Nová koncepce NK ČR

Pojďme se společně zamyslet a položit si zdánlivě snadnou otázku: Co pro nás znamená Národní knihovna České republiky (NK)? Je to knihovna, která je po staletí unikátním kulturním a vzdělávacím centrem, správcem a ochráncem našeho kulturního dědictví? Zde jistě odpovíte, že ano. Je to instituce sídlící v dechberoucím barokním areálu Klementina, který patří mezi turisticky vyhledávané lokace v centru Prahy? I zde se asi všichni shodneme na kladné odpovědi. Dále už to nebude tak jednoznačné. Je vám známo, že NK je již třicet let vysoce hodnoceným pracovištěm soustavně se zabývajícím digitalizací svých fondů, které zpřístupňuje prostřednictvím veřejně dostupných digitálních knihoven? Víte, že také uchovává obsah českého webu? Uvědomujete si, že v rámci svých výzkumných pracovišť zaměřených na ochranu knihovních fondů patří mezi špičku v celosvětovém srovnání? Že její nedílnou součástí je Slovanská knihovna, vystavěná na demokratických myšlenkách T. G. Masaryka? Že vede systém českých knihoven, který tvoří jednu z nejhustších sítí v celé Evropě? Že garantuje provoz páteřních knihovnických systémů důležitých pro jejich každodenní provoz? A takovýchto, možná až překvapivých informací by bylo možné nalézt celou řadu.

Nic z výše uvedeného není samo sebou. Je to odkaz každodenních aktivit generací pracovníků Národní knihovny, působících na nejrůznějších pozicích. Je to zároveň doklad stability instituce, která sice zejména v posledních dvou dekadách prošla mnohými organizačními zvraty, postupným snižováním své profesní a společenské prestiže a také celou řadou dalších otřesů, ale i tak byla schopna realizovat unikátní počiny, které ji posunuly dále. Nicméně nynější svět staví před celou společnost další výzvy, zrealizuje teorii černých labutí, jež mění naše dosavadní jistoty a zvyklosti. Pandemické vlny, kyber-

netické hrozby, prohlubování vnitřních sporů o definici naší národní identity, aktuální válečný konflikt na Ukrajině, spojený s jeho ekonomickými dopady, i stav státního rozpočtu ovlivňují každodenní chod kulturních institucí, NK nevyjímaje. Ale i s těmito vlivy, včetně těch dosud neznámých, je možné se úspěšně potýkat, zejména pokud má organizace k dispozici silnou vizi jasně definující její směřování – a právě důkazem, že NK je sebevědomou, cílevědomou kulturní a vzdělávací institucí, je její nová strategie.

Předkládaná Strategie rozvoje Národní knihovny České republiky na léta 2024–2027 nevznikla na vnější objednávku, z vůle našeho zřizovatele Ministerstva kultury ČR či komunity knihoven, jak tomu bývalo v minulosti. Právě naopak. Potřeba disponovat nosným dokumentem jednoznačně vymezujícím plány instituce vzešla zevnitř, a to nejen od nejvyššího managementu, ale i od celé řady jejích pracovníků. Tento iniciační moment považuji za největší vklad úspěšné realizace předkládané strategie i v ní obsažených vizí, neboť bez vnitřního pnutí se nelze posouvat, není možné dosáhnout žádného, byť sebemenšího cíle. Přední český teolog a filozof Tomáš Halík vložil do názvu jedné ze svých prací myšlenku: *Co je bez chvění, není pevné*. A právě toto vnitřní „chvění“ v době přípravy strategie považuji možná za její největší přidanou hodnotu. Obsah strategie je odrazem mnoha vnitřních diskuzí a práce řady samostatných týmů, přičemž debaty v pracovních skupinách i širším plénu pochopitelně nebyly jednoduché a jednoznačné. Je také důkazem, že se NK ve svém plánování nezahleděla jen do svých odborných plánů, ale s jistým chvěním vnímala různé pozitivní i negativní vnější vlivy, které ji ovlivňují, a také vnitřní faktory překračující rámec jednotlivých pracovišť. Co je však nejdůležitější – její finální znění je dokladem toho, že i nad strategickými dokumenty lze najít širší shodu a dosáhnout mnohdy

Dokončení na s. P4

Národní knihovna
České republiky
National Library
of the Czech Republic

Tvoříme knihovnu. Národní!

Strategie rozvoje Národní knihovny České republiky
na léta 2024–2027

Národní knihovna 250 let s vámi

1777–2027

Již čtvrt tisíciletí chráníme písemné kulturní dědictví této země. Jsme její pamětí a svědomím. Naše úsilí se dočkalo v roce 2005 významného uznání, světové ceny UNESCO *Paměť světa* za mimořádný přínos k ochraně a zpřístupnění písemného dědictví lidstva. Jsme prvním laureátem této ceny na světě a tři z našich sbírek jsou součástí celosvětového seznamu kulturního dědictví UNESCO. Propojujeme minulost a budoucnost: navazujeme na starobyklou tradici knihoven pražské univerzity a rozsáhlým digitálním zpřístupněním sbírek se zapojujeme do současného světa.

1777

Založení knihovny

Zásluhou Františka hraběte Kinského jsou knihovní sbírky uloženy v Klementinu prohlášeny Marií Terezií za veřejnou c. k. Universitní knihovnu.

1781

Povinný výtisk

Klementinská univerzitní knihovna získává, jako první v habsburské monarchii, právo na bezplatný povinný výtisk od pražských tiskařů a nakladatelů.

1924

Přestavba Klementina

Areál Klementina vykoupem státem, začátek adaptací budov pro knihovnu. Stavební úpravy a dostavba ve stylu funkcionalismu.

1990

Získaná svoboda

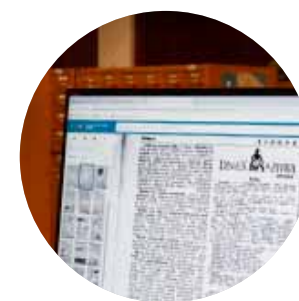
Ze Státní knihovny se stává Národní knihovna. Nový název vystihuje tradici i hlavní poslání.

1996

Nový depozitář

Otevřen Centrální depozitář NK ČR v Hostivaři. Od té doby se rozrostl na dvě budovy a chystá se výstavba budovy třetí.

2003

Spuštění digitálních knihoven

Národní knihovna otevřena uživatelům také digitálně. Spuštěny dvě digitální knihovny, Manuscriptorium pro historické fondy a Kramerius pro fondy novodobé.

Kam směřuje moderní národní knihovna? Jaké jsou její vize? Jakých cílů chce v klíčových oblastech své činnosti dosáhnout?

Tvořte knihovnu s námi.

Tu NÁRODNÍ!

online verze

sice těžce vybojovaného, ale potřebného kompromisu. Tento způsob práce, jež je vystavěn na vzájemném respektu, konstruktivní komunikaci, vstřícnosti a postupném hledání společných cest k dosažení cíle, není v našem prostředí běžný. Velkých, nosných strategií na národní i institucionální úrovni tak není mnoho, a pokud jsou, mnohdy nepřezijí ani několik let od

svého vzniku. Možná právě proto, že ambicí jejich tvůrců není hledat shodu, ale naopak do nich vkládat pouze své myšlenky a potřeby, bez ohledu na názor oponentů. Pevně věřím, že díky týmové práci bude strategie NK silná a úspěšná. Seznámit se s ní můžete i vy naskenováním QR kódu nebo ji naleznete na webu nkp.cz.

TOMÁŠ FOLTÝN | Tomas.Foltyn@nkp.cz

Klubu dětských knihoven je 30!

V roce 2024 uplyne neuvěřitelných třicet let od chvíle, kdy byla oficiálně založena největší odborná sekce Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR (SKIP) – Klub dětských knihoven (KDK). Takové výročí si jistě zaslouží ohlédnutí, proto jsme pro vás v letošním roce připravili sérii článků s připomenutím toho nejzajímavějšího a nejdůležitějšího, co se v souvislosti s KDK dosud událo.

Jak to vlastně začalo

Jedním z podnětů ke vzniku KDK bylo nepochybně postupné oklešťování a rušení míst včetně nakonec i posledního půlúvazku metodika pro práci s dětmi v Knihovnickém institutu, resp. tehdy metodickém kabinetu Národní knihovny ČR. Zrušení bylo logické – Národní knihovna ČR nepracovala s dětmi, takže při nezbytné redukci míst v „metodáku“ bylo zrušení metodiky pro „děckaře“ nasnadě. Naděje se nějakou dobu vkládaly do Městské knihovny v Praze, ta se však centrální metodiky nikdy neujala. A tak se skupina děckařů napříč republikou rozhodla pomoci si sama. Jednou z hybatelek tohoto procesu byla **Božena** (většinou známá spíše jako Bobina) **Blažková**, tehdy metodička Okresní knihovny Pardubice, z jejichž vzpomínek tento příspěvek vychází.

Hned v úvodu musím uvést opravu! Na počátku nebyla skupina děckařů! Byly to knihovnice na nejrůznějších knihovnických postech, které spojoval zájem o dětské čtenářství v nových podmínkách. Proto ta podpora potřebné odborné metodiky pro práci s dětmi. Byly mezi námi metodičky i pracovnice z menších knihoven, které ve svých knihovnách dělaly a stále dělají všechno, upřesňuje Bobina Blažková.

Seznam zakládajících členek byl zveřejněn nejen v knihovnicko-informačním zpravodaji *U nás*, ale i v článcích od Lenky Václavíkové Antošové, mimochodem čtvrté předsedkyně našeho klubu, které vyšly ve *Čtenáři*, tuším v roce 2010 [pozn.

Božena Blažková – první předsedkyně KDK

*red.: v článcích *Klub dětských knihoven a jeho lidé* (2010, č. 3, s. 96–98) a *Klub dětských knihoven a společné projekty* (2010, č. 4, s. 148–150)].*

První oficiální schůze

Pokud mne paměť neklame, první oficiální schůze KDK se uskutečnila až v rámci říjnového semináře k informační výchově, který pořádala Národní knihovna v Hradci Králové v roce 1994. Tomu však předcházela spousta různých setkání a vzájemné dlouhotrvající výměny názorů na to, PROČ a hlavně JAK budeme práci s dětmi a mládeží v knihovnách podporovat. Když uvážím, že se jedná o dobu, kdy jediné komunikační prostředky byly pevná telefonní linka a pošta,

považují za malý zázrak, že jsme to nevzdaly a většinu toho, co jsme postupně vymyslely, jsme v rámci možností také realizovaly (jen pro ujasnění, „y“ v přičestí je v tomto období namístě; začátky KDK byly opravdu výhradně „ženské“).

Pro vznik KDK proto osobně považují za nejdůležitější tzv. SETKÁNÍ SPŘÍZNĚNÝCH DUŠÍ, které se uskutečnilo díky tehdejší soboteckým knihovnicím Aleně Pospíšilové a Lence Dědečkové. Sešly jsme se v rámci tradičního festivalu českého jazyka a literatury *Šrámkova Sobotka*. Od samého začátku jsme totiž považovaly spolupráci mezi učiteli a knihovníky za důležitou součást naší práce. Z tohoto setkání se stal nultý (následně první) ročník soboteckých knihovnických týdnů, kterých se nakonec uskutečnilo celkem jedenáct. Podrobně jsou zpracovány v brožurce *Deset a jeden knihovnický týden – Šrámkova Sobotka 1993–2003*, která vyšla jako volná příloha knihovnicko-informačního zpravodaje *U nás* v roce 2023. Pro naše vzpomínání je důležité, že se nás sešlo celkem čtrnáct, strávily jsme společnou aktivní dovolenou a kromě oficiálního programu festivalu jsme si zorganizovaly i celou řadu podnětných besed a setkání. Jedním z nich byla např. návštěva tehdejšího ředitele oddělení literatury, knižní kultury a knihoven Jaroslava Císaře.

Pro vznik klubu však byl důležitý zejména následující knihovnický týden, který se konal v červenci 1994 pod názvem *Knihovnik – učitel – čtenář: součinnost výchovných cílů školy*. Společného týdne se již zúčastnilo 26 knihovnic, pět knihovnických dětí a mnoho dalších jednodenních návštěvníků. V jeho rámci byl zorganizován i tzv. DEN SKIP. Jako tehdejší předsedkyně regionálního výboru jsem měla tu čest představit zástupcům výkonného výboru SKIP, což byla tehdejší předsedkyně Jarmila Burgetová a dále Vítek Richter a Karel Franc, činnost našeho regionálního výboru a seznámit je i s prací naší – do té doby neoficiální – knihovnické skupiny. Po vzájemné dohodě byla následně slavnostně ustavena nová odborná sekce SKIP – Klub dětských knihoven.

90. léta – doba hledání

Devadesátá léta, tedy období začátků naší společné práce, byla dobou hledání. Navazovaly se

nové kontakty a zkoušely se nové, do té doby jen tušené možnosti. Byla to doba vzájemného setkávání, bouřlivých diskusí a hlavně hledání nových cest. Co se týče organizace Klubu, soustředily jsme se na vzájemnou spolupráci všech, které problematika zajímala a kteří se k nám postupně přidávali. Centrem byl tzv. „mozkový trust“, jehož členky tvořily jádro naší skupiny, udávaly směr. Postupně jsme bez ohledu na oficiální regionální organizace SKIP vyhledávaly další spřízněné knihovnické duše. V té době byl docela hlad po nových informacích a možnostech, takže se členská základna poměrně rychle rozrůstala. Organizačně mozkový trust nejprve tvořily „matky zakladatelky“, ke kterým se postupně přidávaly knihovnice, které na sebe vzaly zodpovědnost za některou ze společných aktivit, a ty, které se zaměřily hlavně na konkrétní práci ve svém okolí a budovaly kolem sebe regionální klubka. A pokud mohu soudit podle našeho výborně fungujícího klubka východočeského, tato struktura funguje dodnes.

V centru naší pozornosti bylo vždy dítě se všemi jeho radostmi a problémy. Prostřednictvím knížek a akcí jsme se snažily vytvořit v knihovnách pro děti bezpečné prostředí, kde se budou cítit v pohodě. Zároveň jsme si uvědomovaly, že pokud je v centru naší pozornosti dítě a jeho čtenářství, musíme navázat spolupráci i s ostatními organizacemi, institucemi i jednotlivci, kteří mají stejnou cílovou skupinu. A tady se zase objevuje přesah tzv. děckařiny a to, co bylo v práci s dětmi nové – spolupráce s dospělými, kteří mají na dětskou duši zásadní vliv, tzn. s rodiči, učiteli a třeba psychology. Nesmíme zapomínat, že se jedná o dobu, kdy se ještě na mnoha místech vedly spory na dnes pro nás zcela banální téma: Proč mají děti chodit do knihovny, když ještě neumějí číst? Z dnešního pohledu vypadá možná taky naivní, že jsme za největší hrozbu čtenářství považovali televizi. Jenže před třiceti lety nikdo z nás nebyl schopen odhadnout všechny změny, které se v rychlém tempu hnaly a stále ženou kolem nás.

Když o tom zpětně přemyslím, dochází mi, že jsme tehdy v podstatě intuitivně nastartovali spoustu aktivit, které probíhají dodnes, ať již v původní, nebo v tzv. modernější verzi. Proslavovali jsme cestičku vzájemné a mezioborové spolupráce. Důležitá byla např. spolupráce se

Společností pro podporu a rozvoj čtenářství CzechRA a s českou sekcí IBBY, která nám dala možnost prezentovat činnost našich knihoven pro děti v rámci 16. světového kongresu o čtení, který proběhl v Praze v roce 1996. Dobrymi partnery byli i učitelé a rodiče ze sdružení Přátelé angažovaného učení (PAU). Díky tomu jsme měli možnost mít svého zástupce v první skupině lektorů programu „Čtením a psaním ke kritickému myšlení“ (dnes tak často citovanému Kritickému myšlení). A samozřejmě tu byly/jsou knihovnické týdný v Sobotce a v Jičíně, nenahraditelná *Noc s Andersenem* a celá řada dalších akcí, u kterých je dobré si připomenout, proč a jak vznikly. V současné době se např. opět řeší projekt Databanky, kterou jsme – samozřejmě v primitivní, ale funkční podobě – tehdy spustili. Pokud vím, v oboru se začalo také mluvit o variantě Literárních cestovek, které v čase poněkud zapadly nebo se neuchytily, byť dnes v souvislosti s jinou cílovou skupinou, než jsou děti...

Co bylo pro naše začátky tedy charakteristické: vždy jsme se snažili využít všechny mož-

nosti, které se nabízely. Byla to pro nás taková rychlá jízda v do té doby neznámých vodách. Tak mě napadá, že by bylo hezké vědět, jak naše snažení vnímaly a vnímají tehdejší děti – dnes rodiče další generace...

Příště...

Třeba se k tomu někdy dostaneme... Teď nás ale čeká etapa konstituování a formování KDK, vznik regionálních klubek, zrod prvních velkých společných aktivit, období předsednictví B. Blažkové v KDK. O tom ale až v dalších částech tohoto cyklu...

BOŽENA BLAŽKOVÁ | b.blaza@seznam.cz
s lehkým přispěním ZLATY HOUŠKOVÉ

Foto: archiv B. Blažkové

Pozn.: Období prvních jedenácti let činnosti KDK zachycuje sborníček *Deset a jeden knihovnický týden – Šrámkova Sobotka 1993–2003* (příloha knihovnicko-informačního zpravodaje *U nás*, roč. 13, 2003, č. 1).

Co pro vás připravujeme...

- **Téma – čtení a knihovny**
 - Březen měsíc čtenářů
 - Spolupráce knihoven a škol
 - Z výsledků průzkumu o čtení v Česku
- **O výstavě READ**
- **Periodika na území dnešní ČR:**
 - *Rozpravy Aventina*
 - Nejstarší periodika na Plzeňsku
- **Seriál ke 30. výročí založení Klubu dětských knihoven**
- **Zahájení cyklu o komunitních zahradách knihoven**
- **Příloha „Děckaři děckařům“**
 - *Příroda kolem nás*
- **Medailonky nadějných**
 - *Natálie Chalupníčková*
- **Vzdělávání – jak přiblížit dětem technické profese**
a další materiály.

Věříme, že zůstanete
našimi čtenáři a předplatiteli!

Manifest knihovny 21. století

Nová pobočka Petřiny Městské knihovny v Praze ukazuje na jednom místě směřování knihovny do budoucna. Vedle půjčování knih slouží i ke kulturním a komunitním aktivitám, působí příjemně jako obývací, vyniká moderními tvary a v posledním patře se třídí knihy pro celou Prahu.

V pražské čtvrti Petřiny fungovala pobočka městské knihovny od 60. let, kdy zde vzniklo jedno z prvních panelových sídlišť v Praze. Jeho výstavba trvala od roku 1959 do roku 1969 a mělo sloužit 13–15 tisícům obyvatel. Kvůli poválečnému populačnímu boomu se nejprve stavěly mateřské školy. To byly typizované jednopodlažní budovy se dvěma třídami, toaletami, kotelnou a kabinetem učitelů a umísťovaly se zejména do parků a zahrad. Jednalo se o tzv. Gillarovy školky, které navrhl architekt Lubor Marek. Od začátku se počítalo s tím, že jsou to stavby dočasné a časem se postaví nové bytelnější budovy na vhodnějších místech. Školka v Mahulenině ulici s plastikou veverky nad vchodem však sloužila dále, jen děti vystřídaly knihy. Pobočka městské knihovny fungovala v provizorní budově téměř šedesát let!

Príslib nové knihovny

V 90. letech prošla budova nutnou rekonstrukcí, obměnila se elektroinstalace i rozvody, kamna na uhlí nahradilo dálkové vytápění. Se 155 m² patřila k nejmenším knihovnám ve městě, předpokládalo se, že bude sloužit do roku 2000. Každých pět let bylo třeba tuto provizorní stavbu rekonstruovat. Čtenáři si však mohli knihy jen půjčovat a vracet, na jednom stole stál počítač s internetem, u druhého si kreslily děti, víc místa mezi regály nebylo. Ředitel Městské knihovny v Praze (MKP) Tomáš Řehák proto navrhl radním Prahy 6 postavit místo této nevyhovující pobočky zcela novou, moderní knihovnu. Tí projekt v roce 2015 schválili a po celou dobu výstavbu podporovali napříč politickým spektrem. Velkou výhodou byla skutečnost, že pozemek patřil

Foto: Jaroslav Císar

hlavnímu městu, které projekt financovalo. Radní pro kulturu a cestovní ruch Hana Třeštíková navrhla přihlásit novou knihovnu do soutěže Národního plánu obnovy na rozvoj kreativních center od Ministerstva kultury ČR. V konkurenci ostatních projektů knihovna se stavbou nové pobočky uspěla a získala dotaci 90 milionů korun, která byla použita na lepší vybavení pobočky. Celkové náklady dosáhly 230 milionů korun, z toho více práce stály osm milionů.

Od veverky ke kostce

Ihned po schválení nápadu na stavbu nové knihovny ustanovil Tomáš Řehák tým Petřiny, složený z odborníků všech oddělení knihovny, aby nová budova splňovala představy o moderním fungování knihovny v souladu se strategií MKP. Podobu knihovny navrhl architekt Jiří Zavadil, který provedl oceňovanou rekonstrukci Ústřední knihovny na Mariánském náměstí, měl

zkušenosti s jejím provozem a každodenním fungováním. Ve svém pojetí vycházel z tvarosloví veverky, která byla symbolem této školičky i knihovny přes šedesát let. Oblé linie doplňovala kulatá okna a červená fasáda. Radní Prahy 6 si však představovali modernější stavbu, a tak městské knihovně doporučili architektonické studio monom, s kterým již dříve spolupracovali. *Společně s panem Zavadilem, který měl již potřebné zkušenosti s provozem knihovny, jsme se pustili do práce. On navrhl funkční provoz pobočky a knihovnického zázemí a my jsme vytvořili podobu domu a jeho duši. Chtěli jsme postavit něco, co lidi pozitivně ovlivní a zároveň aby každý budově ihned porozuměl,* popisuje Igor Hobza, spoluzakladatel architektonického studia monom.

Nakonec se s kolegy rozhodl pro kompaktní, racionální dům ve tvaru kostky. Každá strana půdorysu má 21 metrů a je rozdělena do tří polí po sedmi metrech. Uprostřed vedou čtyři nosné sloupy, které původně tvořily atrium. *Atrium přinášelo světlo a zároveň mentálně propojovalo celou budovu, dvě patra pobočky pro veřejnost s dvěma patry zázemí knihovny. Velkou výzvu představoval sál v podzemí, zejména kvůli splnění všech požárních předpisů,* vysvětluje Igor Hobza. Dalším důvodem pro volbu kompaktní kostky byl pohled na urbanistickou mapu sídliště Petřiny, která ukázala, že obytné domy jsou stavěny podélně v řadách a místa sloužící občanské vybavenosti tvoří body mezi nimi. Moderní knihovna tak zcela koncepčně zapadá do původní zástavby. Architekti se také maximálně snažili nechat volnou zahradu pro návštěvníky, a proto navrhli čtyřpatrovou budovu s výškou římsy 14 metrů, což odpovídá odstupové vzdálenosti od protilehlého domu podle tehdejších stavebních předpisů. *Konstrukce je racionální tak, že interiér i fasáda jsou variabilní, knihovnictví se velmi rychle mění, knihovna je živý organismus a dům by tomu měl odpovídat. V budoucnu lze snadno posunout příčky tak, aby budova sloužila novým požadavkům,* dodává Igor Hobza. Po půl roce knihovna projekt schválila a studio monom podalo dokumentaci k územnímu řízení.

Průběh výstavby

Dotazování dotčených orgánů trvalo necelé tři roky a během té doby se projekt upravoval i kvůli průběžným změnám vyhlášek a zákonů. Ačkoli

Foto: Jiří Podrazil

Vchod do nové knihovny

návštěvníci využijí k dopravě spíše metro, tramvaj nebo dojdou pěšky, je třeba zajistit dostatek parkovacích míst na vlastním pozemku. Námitky vznesli také občané. Komunikaci mezi všemi stranami neúnavně zajišťoval Robert Navrátil, který prováděl stavebně technický i rozpočtový dozor a dbal na dodržování všech termínů a nařízení. Knihovna jakožto veřejná příspěvková organizace musí ze zákona vypisovat na dílčí úkony výběrová řízení. Přípravu prováděcí dokumentace a podkladů pro stavební povolení vyhrála projekční kancelář Siebert + Talaš, která architektonický návrh převedla do stavební dokumentace a podílela se i na stavbě. V průběhu dlouhého schvalování se požadavky knihovny, která potřebovala více prostoru. *Oproti původnímu návrhu byla změněna krytá dvorana, která měla procházet celou budovou přes všechna nadzemní podlaží. Atrium ve 3. a 4. podlaží se zrušilo,* popisuje Kitti Országhová, vedoucí projektu knihovny ve společnosti Siebert + Talaš.

V březnu 2022 strhly stavební firmy Subterra a Chládek & Tintěra původní školičku a pustily se do výkopových prací. Ty byly plně překvapení. Například teplovod Pražské teplárny vedl jinudy, než ukazovaly plány, a tak jej bylo nutné přemístit, aby neležel přímo pod novou budovou. Jediným možným termínem byla červencová odstávka teplé vody. Dne 28. června 2022 poklepali zástupci Prahy 6, magistrátu a knihovny na základní kámen a výstavba nové budovy byla slavnostně zahájena. Vyhluoubené základy záhy zatopil přívalový déšť a zpozdil tak práci o měsíc.

Hrubá stavba byla dokončena začátkem roku 2023 a postupně se začaly rýsovat vnitřní dispozice. Interiér navrhlo opět studio monom, které po neúspěchu ve výběrovém řízení na prováděcí

dokumentaci napnulo veškeré síly k realizaci interiéru. Slavnostní otevření knihovny proběhlo 1. 11. 2023 za účasti ředitele MKP Tomáše Řeháka, starosty Prahy 6 Jakuba Stárka, náměstka primátora hl. m. Prahy Jiřího Pospíšila, ministra kultury ČR Martina Baxy, bývalé radní Prahy 6 Hany Třeštíkové a zástupců knihovny a městské části. *Ohromné díky patří celému týmu a všem dodavatelům. Všichni ochotně spolupracovali a společnými silami se snažili projekt co nejlépe a v termínu dokončit. Velmi nám pomohlo i to, že jsme po celou dobu měli politickou podporu jak zřizovatele, tak Prahy 6, ačkoliv se radní měnili a reprezentovali různé strany. Potěšila nás i dotace z Národního plánu obnovy na rozvoj kreativních center od Ministerstva kultury ČR, děkoval Tomáš Řehák.*

Na návštěvě

Knihovna láká ke vstupu velkými prosklenými okny v přízemí. Hned u vstupu si můžete odložit věci do skříněk nebo vrátit knihy. Přivítá vás recepční pultík, pohovky a točité schodiště do patra, které záměrně narušuje racionalitu konstrukce. Knihovna působí jako příjemný obývací. Skrytým tunelem v knižním regálu prolezou děti do ulity plné knih, ale nebojte, přístupná je i okolo a rodičům nabízí příjemné posezení v křesílkách u stolků. Rodiče ocení i kuchyňku s možností uvařit si kávu, čaj nebo si ohřát jídlo.

Bílé šatní skřínky diskrétně oddělují toalety a kanceláře. Knihovnice najdete uprostřed u stolu s dvěma monitory. *Hlavní recepční pult je otevřený, aby zval návštěvníky k interakci. Regály s knihami jsou maximálně 140 cm vysoké, abyste mohli prostor přehlédnout, sezení naopak nízké, abyste měli pocit soukromí. V přízemí jsou knihy hojně prezentovány jako v knihkupectví, lidé si je často vybírají podle obálek. V boxech na kolečkách se pak tematicky obměňují,* popisuje Igor Hobza. Doplnují je i vitríny na prezentaci knih z oddělení vzácných tisků nebo uměleckých děl z místní ZUŠ. *Velkou radost máme z živých rostlin ve vysokých truhlících a elegantního posezení,* dodává Hana Livorová, vedoucí pobočky Petřiny. Přízemí je průchozí a prosklené dveře na opačné straně vedou na zahradu, kde zůstal zachován původní ořešák a pod něj přibyla zrestaurovaná plastika původní veverky.

Veřejná část knihovny pokračuje v patře, v druhém nadzemním podlaží se nachází většina

z 9000 knih, křesílka a taburety, dlouhý stůl pro studium i hraní deskových her, oddělená studovna a kuchyňka. Posedět si můžete i na širokých parapetech u oken s pohodlnými polštáři. Do třetího podlaží jsou situovány klubovny, které si lze dopředu rezervovat. *Dvě jsou rozděleny mobilní přičkou, takže je lze spojit v jednu velkou. Stoly jsou modulové a lze je skládat k sobě. Technický ráz a šedý nábytek zjemňuje barevná akustická stěna, v jedné klubovně je světle zelená, v druhé tmavě zelená. Časem přibudou magnetické nástěnky,* říká Hana Livorová. Útulnost umocňuje malý salonek (lounge) před vstupem s pohovkou a stolkem a kuchyňka. Třetí klubovna je laděná do modra a má u sebe i zázemí se skříňkami a umyvadlem. *Místnosti lze využít ke studiu, k doučování, k výuce jazyků, workshopům nebo k setkávání místních spolků a klubů,* nastiňuje Hana Livorová.

Ostatní prostory zaujímají kanceláře – nákup knih a jejich evidence, příjem povinných výtisků, oddělení časopisů. Čtvrté patro je rozděleno na dvě části: v jedné se třídí knihy ze všech poboček a akvizice na třídici lince, v druhé funguje knihařská dílna. Zde se nové knihy opatřují polepy a poníčené se opravují. Do všech místností proniká denní světlo, výhled do zahrady uklidňuje při práci.

V suterénu se nachází multifunkční sál se špičkovou promítací technikou a posuvným hledištěm, prostor lze tak využít k různým účelům. Velmi efektní je barevné tónování interiéru, kdy pozadí a strop kolem plátna je nejtmavší a směrem k tribuně se šedá na stěnách a lamelovém pohledu zesvětluje. To působí velmi příjemně při sledování filmu a prostor získává na velikosti. Černé zábradlí ladí se zábradlím na schodišti, světlá dřevěná podlaha sál rozjasňuje. Foyer ohraničuje šatna, pokladna, toalety, kuchyňka pro zaměstnance a vstup do zázemí pro účinkující a chodba ústící na venkovní schodiště.

S novým tisíciletím se knihovna stala místem setkávání, snažíme se v ní vytvořit váš druhý obývací, příjemné prostředí, kde se cítíte dobře a můžete si číst, povídat si s přáteli, učit se, hrát deskové hry, něco nového vyzkoušet, dozvědět se, podívat se na film, být chvíli o samotě, v klidu a tichu, třeba bez sourozenců... Snažíme se co nejvíc zapojovat i místní komunitu, aby knihovna skutečně žila, uzavírá ředitel Tomáš Řehák.

KRISTINA ZÁBRODSKÁ
| kristina@retrovareni.cz

Recenze

Bibliografie jako literatura faktu

KRUMPHANZL, Robert. Jiří Němec: bibliografie 1953–2022. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2023. 164 s. ISBN 978-80-7871-117-4.

Titulní list bibliografie; na frontispisu foto Jiřího Němce z roku 1980 od Davida Němce

Jiří Němec (1932–2001) po studiích klinické psychologie na Filozofické fakultě UK nastoupil v roce 1958 úspěšnou profesní kariéru na foniatrické klinice 1. lékařské fakulty UK, kde spojil svůj obor s léčením vad řeči. Svou první práci z dějin české literatury *O „outsiderech“ w ceskiesj literaturze* napsal v roce 1959 pro polský literární časopis *Znak*. Seznámil v ní s životními osudy Josefa Floriana, Jakuba Demla, Jaroslava Durycha a dalších katolických autorů a připojil k ní výběr z jejich textů. Už to by stačilo, aby se o něm v literatuře vědělo. Také proto, že se stal inspirací pro Andreje Stankoviče (1940–2001), jenž si při studiu knihovnictví na FF UK osobnost Josefa Floriana vybral za téma své diplomové práce, a když ji později upravil pro vydání krásné knihy *Okradlí chudého* (Praha 1982), dedikoval ji „Jiřímu Němcovi, inspirátorovi a skutečnému vedoucímu kdysi diplomové práce“. Z těchto vztahů také vyplynulo, že Andrej Stankovič byl po roce 1990 knihovníkem prezidentské kanceláře na pražském Hradu.

Jiří Němec se stal od roku 1964 členem redakce literárního, dvakrát zakázaného časopisu *Tvář*, v sedmdesátých letech byl jedním z organizátorů Charty 77 a pracoval ve Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). Postihl ho osud disidentů, když byl propuštěn ze zaměstnání a v roce 1979 sedm měsíců vězněn. V roce 1983 byl přinucen k emigraci do Vídně, kde se podílel na vydávání spisů Jana Patočky v němčině a na sestavení Patočkovy bibliografie. Psal studie a články do exilových časopisů, které Krumphanzlova bibliografie podchycuje. Do Prahy se vrátil až v roce 1990 s podlomeným zdravím.

Robert Krumphanzl publikoval Němcovu bibliografii již v roce 1999, kdy vyšla v *Kritickém sborníku* (roč. 18, č. 4, s. 63–94) jako podklad k vydání výboru z díla. O současném novém zpracování uvádí autor, že je co do počtu záznamů dvojnásobně rozšířeno, celkový rozsah je ovšem až čtyřnásobný. Zatímco vydání soupisu před čtvrtstoletím má ještě podobu klasické bibliografie, je nová verze koncipována jinak. Každý záznam, jichž je 337 autorských, ve kterých Jiří Němec vystupuje jako autor, překladatel nebo redaktor, a 151 studií a zpráv o něm, má neobvyklou úpravu, v níž se ovšem čtenář snadno zorientuje.

Záznam má podobu souvislého textu, v níž nejvýznamnější je anotace, ve které autor nejen vysvětluje vznik práce a dobové souvislosti, ale často v ní cituje ze samotného díla. Tím se z knihy záznamů stává zajímavé čtení jejich obsahu. Z přednášek, studií nebo recenzí jsou vybírány ukázky textu Jiřího Němce, jež vytvářejí jeho pohled na novou českou literaturu. V odpovědích na anketní otázky v části sekundární literatury se pak čtenář autenticky seznamuje s pohledem autorů na Jiřího Němce. Je třeba ocenit, s jakou pečlivostí se podařilo vypátrat každý záznam nebo souvislosti k dílu Jiřího Němce. Ponoříme se tak do světa samizdatové a exilové literatury a po roce 1989 můžeme sledovat, jak se v časopisech *Host*, *Literární noviny*, *Proglas*, *Reportér*, *Revolver Revue* apod. odráží jeho osobnost.

JAROMÍR KUBÍČEK

| kubicek.jaromir@gmail.com

Bruselský Muntpunt: knihovna ve službách komunity

Největší veřejná knihovna v Bruselu oslavila roku 2023 první dekádu svého provozu. Inspiruje širší služeb i způsobem práce s knihovním fondem.

Říká se mu největší bruselský salon a v propagačních materiálech se označuje jako místo knih, zážitků a setkávání. V průměru jej navštíví přes dva tisíce lidí denně, což je nejlepší důkaz toho, že někdejší rozhodnutí vlámské administrativy spojit knihovnu s Organizací na propagaci Bruselu ve Flandrech byl krok správným směrem. Muntpunt je zkrátka tepajícím centrem komunity, kam si lidé chodí číst, pracovat, učit se nebo rozvíjet své kreativní dovednosti.

Kreativní zázemí

Dnešní prostory Muntpuntu vznikly decentním spojením trojice kdysi samostatných domů –

dvou historických paláců a brutalistní kancelářské budovy ze 70. let 20. století. Někdejší kanceláře dnes slouží jako výpůjční, studijní a kreativní prostory, salony paláců knihovna využívá pro pořádání doprovodných akcí či k pronájmům třetím stranám, z nichž generuje zajímavou část vlastních příjmů. Což je podstatné mimo jiné proto, že od září 2023 poskytují všechny vlámské knihovny v Belgii své služby zdarma.

Architektonické řešení knihovny vychází z jednoduchého, velmi funkčního principu – v jádru budovy se nachází hlavní komunikace a „knižní věž“ procházející všemi podlažními, kolem jádra se tak rozprostírá volný, flexibilně uzpůsobitelný

prostor. Díky tomu může knihovna reagovat na nejrůznější proměny potřeb a zájmů svých uživatelů. Jako třeba když před několika lety zrušila svůj hudební fond a místo něj vytvořila v nejvyšším podlaží coworkingové prostory, studio pro grafický design a fotoateliér. Tuto nabídku služeb pro kreativce v Muntpuntu nedávno rozšířili ještě o podcastové studio.

Nabídkou služeb se snažíme reagovat na potřeby našich uživatelů. Zohledňujeme přitom také jejich kompetence a dovednosti, aby s technologiemi ve studiích uměli sami pracovat, uměli si poradit i bez pomoci knihovníků. Velmi

zovsky bílého Applu vytváří design pozvánky na jakousi slavnost. A podobně pestré je složení uživatelů i u studijních míst v nižších podlažích. Zájem o židle rozmístěné v pravidelných rozestupech u dlouhých stolů pod okny je natolik enormní, že většinu z nich si musíte dopředu rezervovat. Není přitom potřeba mít v knihovně registraci. Rezervace probíhá online na konkrétní čas (maximum jsou tři hodiny), na místě se pak přihlásíte pomocí QR kódu.

Prostorný a přívětivý interiér knihovny

se nám osvědčil princip peer-to-peer učení, kdy knihovna dodává technologické zázemí a komunita uživatelů si předává know-how, přibližuje princip fungování vzdělávací expert Muntpuntu Rik Sturtewagen s tím, že úkolem pracovníků knihovny je pozorně se dívat a aktivně oslovovat talentované tvůrce, aby se do předávání znalostí a dovedností zapojili.

V brzkém úterním odpoledni jsou místa v kreativních dílnách obsazena zhruba z poloviny, hlavní špička teprve přijde. Sedí tu především mladí lidé, studenti spolupracující na školním projektu, několik dvacátníků či třicátníků zabraných do soustředěné práce, starší paní u rozměrné obra-

Kurátoři knih

Jedna věc v Muntpuntu zaujme na první pohled. Přestože jde o největší vlámskou knihovnu, vlastně tu není nijak ohromující množství knih. A také jsou prezentované tak, aby působily co nejméně atraktivně, jak je to běžné v knihkupectvích. U velké části titulů jsou tak místo hřbetů vidět celé obálky a především: v prostorách knihovny najdete řadu míst, kde je představen cílený kurátorský výběr titulů na určité téma (aktuálně například disidentské literatury vznikající v nesvobodných režimech nebo literatury věnující se problematice genderu), případně výběr z novinek. Kouzlo spočívá v detailu: každá kniha má

svůj medailonek nalepený na regálu, takže zůstává viditelný i v případě, že je titul zrovna půjčený. O inspiraci tak nikdo nepřijde.

Kreativní práce s prezentací fondu tím nekončí. U dalšího regálu nedělali výběr titulů k aktuální kampani „Reuse, reduce, recycle“ knihovníci, ale místní organizace, které se zabývají otázkami životního prostředí. Společně s prezentací fondu tak knihovna formou medailonku prezentuje i místní aktéry, a prohlubuje tím vazby uvnitř komunity.

O jednotlivé sekce fondu (např. domácí beletrii, young adults literaturu apod.) se vždy stará několikačlenný tým knihovníků, kteří sledují vývoj trhu a doporučují, o jaké tituly by stálo za to fond doplnit a které na regálech exponovat. I tady platí, že se knihovna řídí zájmem a potřebami svých uživatelů. Na rozdíl od zrušeného hudebního oddělení tak například stále zachovává velmi početný fond DVD. Rik Sturtewagen to vysvětluje tím, že zatímco u hudby si stačí zaplatit jednu platformu a předplatitel má přístup k celé produkci, u filmů je placených platform mnoho, nehledě na to, že některé artovější filmy zkrátka online sledovat nejde.

Zajímavým nápadem je sekce Sprinters, která obsahuje tituly se zkrácenou, týdenní výpůjční lhůtou: jde zpravidla o nové tituly, u nichž omezení výpůjční doby umožňuje uspokojit velký zájem veřejnosti – a podle zkušeností to uživatelé kvitují.

Velmi dynamická je i obměna fondu. Ke knihám, které se příliš nepůjčují, nepanuje velký sentiment. Na konci každého roku se poměrně značná část fondu nabídne k prodeji v bazaru (belgická legislativa umožňuje knihovně vyřazené knihy prodat a pro Muntpunt je to celkem citelný příjem do rozpočtu), aby byl dostatek prostoru pro novinky. Rychlá obměna fondu a způsob jeho prezentace má jeden zajímavý dů-

sledek: pěstuje v uživateli návyk chodit do knihovny pravidelně a sledovat, co podle jejich knihovníků stojí za to číst.

Platforma pro město

Když se s pracovníky Muntpuntu bavíte o jejich práci, jedno sousloví padá pozoruhodně často: „služba komunitě“ nebo „služba městu“. Spolupráci s místními spolky, aktivisty, školami, podnikateli, politiky, umělci apod. má Muntpunt pevně zakódovanou ve své DNA. *Jsme platformou pro město, poskytujeme zázemí aktivitám, které nám přijdou smysluplné a jsou v souladu s našimi hodnotami. Ročně tu proběhne na 700 akcí, jen část přitom zajišťuje tým Muntpuntu*, vysvětluje Rik Sturtewagen.

Aktivní roli knihovna hraje při realizaci komunikačních kampaní, jako je výše zmíněná „Reuse, reduce, recycle“, pro které oslovuje možné partnery, pomáhá představit činnost organizací ve městě, organizuje diskuse místních aktérů, hledá synergie, ve spolupráci s odborníky připravuje prezentační materiály a metodiky pro ostatní vlámské knihovny apod. Jednotlivé kroky a aktivity do sebe zapadají, navazují na sebe, díky čemuž knihovna – a nejen ona – tématem kampaně několik měsíců opravdu žije.

A abych nezapomněl: vedle toho všeho plní Muntpunt nezastupitelnou úlohu pro svého zřizovatele, tedy Vlámský region a vlámskou komunitu, pro kterou slouží jako kontaktní bod s veřejností, informační centrum a PR a destinační agentura v jednom. Jde v podstatě o činnost původní Organizace na propagaci Bruselu ve Flandrech, na jejichž základech Muntpunt vznikl. S pracovníky zdejšího infopointu můžete probrat nejen tipy na nedělní výlet, ale třeba i správný postup v náročné životní situaci.

ROMAN HÁJEK | hajek@svkkl.cz

Foto: archiv Muntpunt, Brusel

Do čísla přispěli

PhDr. Štěpánka Běhalová, Ph.D. – Muzeum Jindřichohradecka ■ **Božena Blažková** – emeritní předsedkyně Klubu dětských knihoven SKIP ■ **Mgr. Michael Fiala** – Městská knihovna v Praze ■ **Mgr. Tomáš Foltýn** – Národní knihovna ČR ■ **Mgr. Roman Giebisch, Ph.D.** – Národní knihovna ČR ■ **Mgr. Roman Hájek** – Středočeská vědecká knihovna v Kladně ■ **Mgr. Zlata Houšková** – SKIP ČR ■ **Mgr. Ondřej Hudeček, Ph.D.** – Městská knihovna v Praze ■ **Mgr. Natálie Káčová** – Masarykova univerzita ■ **doc. PhDr. Jaromír Kubíček, CSc.** – emeritní ředitel Moravské zemské knihovny v Brně ■ **Lucie Lacinová, M.A.** – Malá technika, z. ú. ■ **Miloslav Linc** – Městská knihovna v Praze ■ **PhDr. Radek Liška** – Středočeská vědecká knihovna v Kladně ■ **Mgr. Petra Miturová** – Ministerstvo kultury ■ **Bc. Eliška Nehybová** – Městská knihovna Milovice ■ **Mgr. Alena Pajasová** – Český klub Zürich ■ **PhDr. Vít Richter** – Národní knihovna ČR ■ **Mgr. Kateřina Spurná, Ph.D.** – Knihovna Národního muzea ■ **Milan Valden** – Národní knihovna ČR ■ **PhDr. Kristina Zábrodská, Ph.D.** – novinářka, publicistka

Legislativa

Novela Standardu veřejných knihovnických a informačních služeb

Dne 1. 11. 2023 byla schválena novela Metodického pokynu Ministerstva kultury k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky. Dokument je znám též pod zkráceným názvem Standard VKIS nebo též Standard pro dobrou knihovnu, který asi nejlépe vystihuje jeho účel. Tím je stanovení doporučených kvantitativních a kvalitativních podmínek, jichž by měla knihovna dosáhnout při zajišťování svých služeb, s přihlédnutím ke své velikosti.

Metodický pokyn je určen krajským a obecním knihovnám, zapsaným v evidenci Ministerstva kultury. Přestože je jeho charakter převážně doporučující, je vhodnou pomůckou každé veřejné knihovny usilující o poskytování kvalitních služeb svým uživatelům.

Novela byla zpracována ve spolupráci s odbornou knihovnickou veřejností, zejména Ústřední knihovnickou radou, Svazem knihovníků a informačních pracovníků ČR a Sdružením knihoven ČR; připomínky uplatnilo též Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského. S aktualizovaným zněním Standardu byly seznámeny krajské úřady, které se podílejí na vytváření koncepce rozvoje knihovnictví ve svých krajích.

Zpracované změny reagují na priority *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2021 až 2027*, především na posílení role knihoven jako komunitních, vzdělávacích a kulturních center obcí. Do Standardu byly doplněny citace a odkazy podle aktuální verze Manifestu IFLA/UNESCO o veřejných knihovnách podle no-

vého vydání z roku 2022.¹ Byl také aktualizován propočítaný průměrů u všech doporučených hodnot (indikátorů) o údaje za rok 2022.

Na základě podnětu pracovní skupiny k Memorandu o spolupráci Ministerstva kultury a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy podepsaného v roce 2021 s cílem spolupráce knihoven, kulturních a paměťových institucí se školami a školskými zařízeními byla nově zahrnuta i další témata. Článek 14 je věnován spolupráci knihoven se vzdělávacími institucemi, spočívající v rozvoji čtenářské, informační, mediální, digitální gramotnosti a propojování neformálního a formálního vzdělávání. Článek 15 se týká služeb pro uživatele se specifickými potřebami, sociálně vyloučené a sociálním vyloučením ohrožené osoby, přičemž princip bezbariérovosti byl promítnut také do jiných částí Standardu.

Celé aktualizované znění metodického pokynu naleznete na webu Ministerstva kultury² a Národní knihovny ČR³.

PETRA MITUROVÁ | petra.miturova@mkcr.cz

¹ Manifest IFLA/UNESCO o veřejných knihovnách 2022. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/legislativa/mezinarodni-doporuceni/Manifest_UNESCO.htm

² <https://www.mkcr.cz/metodiky-a-koncepce-cs-345>

³ https://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod/knihovni-zakon-257-2001-sb.-a-navazne-provadeci-prepisy/metodicky-pokyn-ministerstva-kultury-k-vymezeni-standardu-verejnych-knihovnickych-a-informacnich-sluzeb-poskytovanych-knihovnami-zrizovanymi-a-nebo-provozovanymi-obcemi-a-kraji-na-uzemi-ceske-republiky

Krajanská knihovna ve Švýcarsku

Naše česká škola v městečku Adliswil nedaleko Curychu vyučuje český jazyk a reálie pro děti už od roku 2014. Zpočátku jsme si pronajímali místnosti v soukromé škole, pak jsme ale zvládli proces uznání našeho spolku Český klub Zürich místním školským úřadem a od té doby nám práce přímo kvete pod rukama.

Mohli jsme si požádat o užívání školních učeben v místní základní škole Kopfholz. Díky této akreditaci, která z nás dělá na kantonální úrovni garanta vzdělávání v češtině, mohou naše učitelky po absolvování švýcarského školení udělovat na vysvědčení známku z češtiny.

Zprvu jsme si netroufali ve škole nic nechávat. Pamatuji si, jak jsem kdysi pravidelně každou středu vozila do české školy kufr knížek a pomůcek. Kdo mě potkal, ptal se, kam jedu na dovolenou. A já se smála a odpovídala, že ne na dovolenou, ale učit své školáky češtinu. Pak jsme se osmělili, zeptali se a dostali možnost uskladnit si ve škole tužky, nůžky a pastelky. S knihami to ale tak lehké nebylo.

Škola má sice školní knihovnu, ale ta je ve středu odpoledne zavřená a na české knihy tu nebyl prostor. Vymysleli jsme si proto projekt výstavby venkovní knihovny, kterou jsme nechali vyrobit v Česku a po převozu nechali zasadit na školním dvoře. Knihovna je odolná vlivům počasí a je otevřená 24/7 čili čtyřicet hodin denně, sedm dní v týdnu. Jedná se o klasickou pouliční skříň, kterých v Česku i ve Švýcarsku vidáme stále více. Jen tahle naše je speciální v tom, že na jedné straně má nalepenou českou vlajku a najdete tu pět regálů českých knížek. Ministerstvo zahraničních věcí nám na ni poskytlo dar, který pokryl asi třetinu nákladů. Další velká pomoc byl dar od nakladatelství Euromedia, které nám sponzorsky věnovalo několik krabic nových knih. Při slavnostním otevření v červnu 2017 byla knihovna vzorně naplněná novými aktuálními tituly pro děti i dospělé.

Foto: Lenka Semecká

Slavnostní odhalení „venkovní knihovny“ v roce 2017

Abychom koncept ve městě a ve škole obhájili, navrhli jsme, že druhá strana knihovny bude pro německé knížky. Knihovna je tak užitečná nejen českým rodinám, ale všem dětem, které si cestou ze školy, o velké přestávce či v odpolední družině mohou knihy kdykoli vypůjčit. Navázali jsme spolupráci s místní knihovnou, která nám čas od času dá vědět, že vyřazovali knihy pro děti. My je vyzvedneme a doplníme s nimi německou stranu.

Knihovna si už sedm let žije svým vlastním životem a troufám si říct, že velmi úspěšně splnila naše očekávání. Každou středu po výuce v české škole vidím děti nebo rodiče přinášet nebo vybírat knížky. Knihovna má správce-dobrovolníka, který se jednou za čas u knihovny zastaví na delší chvíli. Probere a srovná knihy, někdy nějaké vyřadí. Do naší školy chodí aktuálně každý týden 50 dětí a knihy v knihovně se opravdu „otáčejí“.

My učitelky s naší láskou ke knihám a četbě jsme si ještě později uvnitř školy dokázaly vybudovat další pětipolicový regál, kde máme ještě další nově koupené knihy a časopisy, které používáme ve výuce nebo je půjčujeme dětem domů

Venkovní knihovna a ukázka z publikací exilových nakladatelství ve fondu (vpravo)

na přečtení. Tady už jen vedeme evidenci vypůjček a vlastně to moc hezky můžeme kombinovat s venkovní knihovnou. Občas ulovíme vzácné kousky! Děti ke čtení motivujeme pomocí čtenářských záložek a čtenářských deníků. Je nám ale jasné, že knihovna pro děti v zahraničí musí mít především velký výběr titulů, kde je méně textu a více obrázků. Když mají děti jako hlavní vzdělávací jazyk němčinu, je pro ně čtení obsáhlejších textů obtížné.

Jednou ročně pořádá Český klub Zürich velký kulturní svátek – *AHOJ festival*. Každoročně sem zveme autory a knihkupectví. Je to pro nás vzácný svátek české literatury. Navštívili nás už Arnošt Goldflam, Petr Stančík, Markéta Pilátová, Iva Procházková, Marek Toman nebo Radek Malý, ilustrátorky Eliška Podzimková a Renáta

Fučíková. To vše ve spolupráci s Českým literárním centrem a řadou zdejších institucí.

Již několikrát se na nás obrátili starší krajané s nabídkou knižních darů. Samozřejmě nemáme možnost řešit celé pozůstalosti. Kde bychom to vše uskladnili? Snažíme se ale alespoň výběr knih vzít k sobě do úschovy a nabízet je buď na festivalu, nebo na našem knižním bazaru, aby našly své další čtenáře.

Poslední taková výprava byla doslova pokladem. Knihy po zesnulém Václavu Márovi, který na olympiádě v Mexiku získal krásné 6. místo v kanoistice, nám předávala jeho paní Jana Márová. Pohostila nás vynikající svíčkovou na cibulákových talířích a byla ráda, že máme o knihy zájem. Velkou část z nich jsme převezli do knihovny slavistického semináře Univerzity Zürich. Šlo většinou o díla vydaná v době totality v exilových nakladatelstvích Konfrontace nebo Index. Knihy se tehdy často skladovaly v Galerie Krause, která nedávno oslavila krásných padesát let. Knihy pomáhal distribuovat Oskar Leo Krause a jeho žena Alice. Galerie byla tehdy nejen centrem umění, ale i exilové literatury a místem setkávání zajímavých osobností a krajanské československé komunity.

Dnešní doba nám už naštěstí umožňuje cestovat a vozit si knížky z Česka. Je to ale skvělé, mít po ruce takovou pouliční knihovnu, kde si můžeme knihy vyměňovat. Moje domácí knihovna už zase praská ve švech. Budu muset provést povánoční úklid a zanést pár knih do knihovny. Potíž je jen v tom, že tam vždy zas něco pěkného objevím a domů si tak nesu možná ještě více knížek, než jsem tam odevzdala.

ALENA PAJASOVÁ | info@ceskyklub.ch

Foto: Lenka Semecká

Alena Pajasová je ředitelkou České školy Adliswil a předsedkyně spolku Český klub Zürich. Více informací o těchto institucích a jejich činnosti naleznete na webu www.ceskyklub.ch.

Co venkovské knihovny umějí a mohou 2023

Poslední tradiční každoroční seminář *Co venkovské knihovny umějí a mohou* se konal 21. a 22. 9. 2023. Tentokrát jsme ho přivítali v našem kraji, tedy kraji Středočeském, protože hostující Knihovnou roku byla statenická knihovna J. M. Hovorky. Program byl rozdělen do dvou dnů a víceméně i na dvě místa – do Kladna a Statenic.

A abych si přihlál metodickou polívičku, tak Středočeský kraj je tím největším a nejlidnatějším a také na počet knihoven nejbohatším ze všech našich krajů. Na mapě vypadá trochu jako nepravidelný donut, jehož díru uprostřed tvoří Praha. A právě u severozápadního okraje této díry se nachází obec Statenice.

21. září

Jedenadvacátého září jsme se sešli ve Středočeské vědecké knihovně v Kladně, kde začal velmi pestrý dvoudenní program nabitý informacemi i vzájemným setkáváním, které vždy obohatí, alespoň mezi knihovníky. Vždyť jsme se tu sešli z celé republiky – a to by bylo, abychom čile nekomunikovali. Účastníky přivítal ředitel kladenské knihovny (tedy té vědecké, v Kladně je totiž i městská knihovna) Roman Hájek.

A poté jsme se už mohli pustit do vlastního programu, který obstarali fundovaní lektori. Všechny asi nejvíce zaujala prezentace lektorek z Malé technické univerzity, které představily poutavou formou interaktivní programy pro děti o technickém a digitálním světě. Prezentace obsahovala i praktické ukázky, jejichž součástí byly i různé didaktické pomůcky.

Poté si všichni zájemci měli možnost prohlédnout prostory naší krajské knihovny včetně téměř nového depozitáře.

Po společné večeři následovala výtvarná lázeň, kde se tvořilo pomocí keramické hlíny. Při tom panovala zvlášť milá atmosféra, ač už byl večer, skoro bych řekl i noc. Přes pokročilý čas

Foto: Michal Mář

Momentka z přednášky ve Statenicích

byli téměř všichni aktivní až do pozdních hodin. Vždyť jsme se rozešli někdy po 22. hodině. A to jsme museli ráno ne úplně pozdě vstávat. To ale nikomu, zdá se, nevadilo.

22. září

Druhý den jsme se z Kladna přesunuli do Statenic. A hned zrána nastala dost zásadní komplikace. Autobusovou společnost, kde jsme měli objednaný autobus na převoz z Kladna do Statenic a pak dále podle programu, v noci ze čtvrtka na pátek vykradli neznámí pachatelé. Na místě vyšetřovala policie a s autobusem to vypadalo všelijak. Ale nakonec to dopadlo víceméně dobře a až na menší zpoždění se vlastně nic nestalo. Tedy nám knihovníkům...

Ve statenické knihovně nás kromě zástupkyně obce přivítaly rovněž místní knihovnice Barbora Černohorská a Zuzana Brychtová Horecká, které s touto knihovnou za pár let, co zde působí, udělaly téměř zázraky. Knihovna se doslova

stala kulturním centrem obce a středobodem vzájemného setkávání jejích občanů (*pozn. red.: viz Čtenář, 2022, č. 2, s. 50–53*). A pak už pokračoval odborný program, který byl zakončen prohlídkou obce Statenice s krátkou zastávkou v místní výborné Kavárničce.

Autobus, který nám byl celý den k dispozici, nás pak přepravil k pobočce Městské knihovny v Praze Lužinách, která se nachází v Obchodním centru Lužiny. Zde se nás ujala pracovnice této pobočky, která nás provedla celým prostorem a fundovaně odpovídala na všechny naše dotazy.

Po opětovném a už posledním přesunu do Statenic následovala večeře a pak noční bojovka. I když počasí nám moc neprálo, ti neodvážnější se vydali do tmavých ulic obce a odnesli si nezapomenutelné a neopakovatelné zážitky.

A noční bojovka byla tou správnou poslední tečkou za dvěma dny nabitými odborným programem i spoustou pěkných okamžiků. A byl jsem rád, že jsem byl také účastníkem tohoto velmi milého setkání.

RADEK LIŠKA | liska@svkkl.cz

Představujeme

Program „Čtení pro psy“ v milovické knihovně

V dubnu 2022 jsme se díky programu Erasmus+ podívali do finských Helsinek, abychom načerpali inspiraci k dalšímu rozvoji naší knihovny. Jedna z aktivit nás naprosto uchvátila. Bylo to tzv. čtení pro psy.

V čem spočívá hlavní kouzlo programu? Ve Finsku se cvičí psi speciálně pro tuto aktivitu. Jejich úkolem je poslouchat děti i dospělé při čtení a podporovat tím jejich čtenářské umění. V daný moment je přítomen pouze pes, čtenář a majitel psa, aby dotyčný, který čte, nebyl nervózní a mohl se v klidu soustředit. Ve Finsku jsme tak přečetli fence Häxe jeden z článků měsíčníku *Čtenář!*

Zkušenost z Finska využitá v Česku

Po příjezdu zpět do České republiky jsme přemýšleli, jak tuto zajímavou činnost realizovat i u nás v knihovně. Kde sehnat pejsky? Náhoda tomu chtěla, že díky vystaveným fotografiím z Finska a novým kontaktům jsme navázali spolupráci s Otevřenou věznicí Jiříce. Tam mají každoročně na starosti socializaci dvou štěňat, která se v budoucnu mají stát asistenčními psy pro nevidomé. Důležitými výstupy tohoto společného

projektu měl být nejen rozvoj čtenářské gramotnosti a sebe prezentace u účastníků, ale také zapojení do veřejného dění v rámci místní komunity, destigmatizace odsouzených a posílení jejich samostatnosti a odpovědnosti, posun v socializaci a zvládání nových nároků a dovedností u štěnat asistenčních psů.

Dvě labradorky a roční plán

Společně se zaměstnanci Otevřené věznic jsme vymysleli roční plán, jak program realizovat. Dvě úžasné labradorky se v knihovně objevily celkem pětkrát. První setkání s knihovnou bylo pouze přátelské pozdravení bez konkrétního programu. Fenky se měly seznámit s prostředím knihovny, až přijdou znovu, aby už prostor i paní knihovnice znaly. Myslíme, že se jim prostředí knihovny moc líbilo – vesele si hrály mezi regály. Na druhé setkání jsme již pozvali menší skupinku dětí, které navštěvují přípravnou třídu místní základní školy. Nejprve jsme si s dětmi povídali o tom, že někteří pejsci nejsou jen na zahradě jako hlídací psi nebo psi na hraní, ale jsou i tací, kteří pomáhají např. hasičům, policistům, záchranářům nebo myslivcům.

Děti se dozvěděly, že existují i psi asistenční. To už se k nám vydala fenka, se kterou si děti náramně rozuměly. Společně se pejskovi přečetl příběh o jiném hafanovi a děti pak labradorce nakreslily obrázek. Třetí setkání jsme uskutečnili v létě 2023 v rámci Výtvarného tábora, který jako knihovna pořádáme. Přítomné byly starší děti od 9 do 14 let, kterých jsme se v rámci přípravy na příchod pejska zeptali, zda znají nějaké knihy, kde by byl hlavním hrdinou pes. Zazněly názvy

klasických knih jako např. *Povídání o pejskovi a kočičce*, *Maxipes Fík* nebo *Dášeňka*, ale i moderní *Tlapková patrola*, *České dějiny očima psa* nebo *Gump*. I zde měly děti příležitost přečíst hezký příběh o užitečném Lumpovi, pejskovi, který chtěl pomáhat.

Čtvrté setkání se uskutečnilo v říjnu 2023 a tentokrát jsme fenku vzali mezi ukrajinské uprchlíky, kteří k nám do knihovny chodí na kurzy a učí se českému jazyku. Kurzisty jsme naučili slova, která souvisejí s různými profesemi, kde může pes pomáhat. Co dělá pes, když se řekne, že je hlídací nebo pes záchranář či ovčácký pes? I kurzisté nakonec přečetli pejskovi krátkou pohádku. Naše poslední setkání v roce 2023 proběhlo v listopadu, kdy jsme program Čtení pro psy nabídli široké veřejnosti, stejně jako v helsinské knihovně. Každý, kdo měl zájem, se mohl přihlásit a přečíst fence krátký příběh. Přihlásilo se pět holčiček, které postupně každá po dobu přibližně dvaceti minut fenkám četly ze svých oblíbených knih... A odcházely nadšené a spokojené.

Co bude následovat?

Nakonec jsme se museli s oběma fenkami rozloučit – začíná jim nová životní etapa s výcvikem na asistenční psy. S Otevřenou věznicí Jiřice jsme však domluveni, že v roce 2024 budeme v programu pokračovat i s novými psy. Program Čtení pro psy je pozitivně laděný počín. Účastníci vždy odcházeli s veselou náladou a dobrým pocitem. Z finských Helsinek jsme si přivezli nejen tento program, ale například i Jazykové kavařny nebo tzv. Tematické večery.

Text a foto: **ELIŠKA NEHYBOVÁ**
| knihovna@mesto-milovice.cz

Periodika na území dnešní ČR

Prager Tagblatt – německý liberální deník

Německy psaný liberální deník *Prager Tagblatt* vycházel mezi lety 1877 až 1939. List založil v roce 1876 knihkupec, vydavatel a politik Heinrich Mercy (1826–1912), který deník vedl až do roku 1897, kdy přenechal jeho řízení svému synovi Wilhelmovi. První číslo *Prager Tagblattu* vyšlo počátkem ledna 1877. Deník se tematicky soustředil především na hospodářskou problematiku, zahraniční zpravodajství, významná byla ovšem také jeho kulturní rubrika. Čtenáři listu se rekrutovali zejména z řad vzdělaného měšťanstva a podnikatelů (nejen) německé národnosti. Postupem času deník získával stále větší oblibu, byl pochopitelně distribuován i mimo Prahu, po roce 1918 pak do všech zemí bývalé monarchie, ale i jinam. Výše nákladu se v čase samozřejmě měnila, v 90. letech 19. století činila kolem 12 000 výtisků, v období první republiky dosáhl náklad až 70 000 výtisků.

Podobně jako v dalším německém deníku *Bohemia*, kterému byl věnován lednový příspěvek (pozn. red.: 2024, č. 1, s. 19), soustředila se i v redakci *Prager Tagblattu* celá řada významných osobností své doby. V letech 1900 až 1910 byl jeho šéfredaktorem spisovatel, novinář a pozdější ředitel pražského německého divadla Heinrich Teweles (1856–1927). V listu působil také novinář a vydavatel Karl Tschuppik (1876–1937) a v kulturní rubrice pak novinář a po druhé světové válce zaměstnanec úřadu pro stíhání válečných zločinců František Lederer (1898–1948). Jednou z nejvýznamnějších osobností listu byl spisovatel,

Prager Tagblatt, 4. dubna 1939, č. 80.
Knihovna Národního muzea, oddělení časopisů,
sign. 33.
Foto: Knihovna Národního muzea

překladatel a skladatel Max Brod (1884–1968), který v deníku pracoval jako hudební a divadelní kritik od roku 1924 do roku 1939, kdy byl nucen emigrovat do tehdejší Palestiny. Na počátku roku 1939 vycházel z pochopitelných politických důvodů z velkých pražských německých deníků již jen *Prager Tagblatt*, jeho poslední číslo vyšlo 4. 4. 1939. V bývalých prostorách tohoto deníku pak po jeho zrušení sídlila redakce nacistického listu *Der Neue Tag*, jehož první číslo vyšlo hned následující den, tedy 5. 4. 1939. Na tradici původního *Prager Tagblattu* se po roce 1990 pokusil navázat dodnes vycházející (od roku 2017 však pouze online) titul *Prager Zeitung*.¹

KATEŘINA SPURNÁ | katerina.spurna@nm.cz

¹ Při zpracování textu byly použity následující zdroje: BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-1145-9 (ePub); KÖPPOVÁ, Barbara. *Der Neue Tag – jeden z konců německého tisku v Čechách a na Moravě*. Sborník Národního muzea, řada C – Literární historie 57, 2021, č. 4, s. 31–35; BECHER, Peter et al. (ed.). *Kompendium německé literatury v českých zemích*. Praha: Academia, 2022. ISBN 978-80-200-3388-8 (Academia); ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati ... Dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2404-6

Regionální periodika – úvodní slovo

V minulém roce jsme s kolegy z Knihovnické komise AMG každý měsíc očekávali nová čísla *Čtenáře* a těšili se nejen na obálku, která přinášela titulní listy historických novin a časopisů, ale především na seriál *Periodika na území dnešní ČR* z pera vedoucí oddělení časopisů Knihovny Národního muzea Kateřiny Spurné. Po konzultaci s autorkou a redakcí jsme se rozhodli doplnit seriál o příspěvky týkající se periodik z jednotlivých regionů Čech a Moravy. Čtenáři měsíčníku tak budou moci sledovat mimopražské počiny a aktivity v oblasti vydávání periodického tisku od jejich počátků až do poloviny 20. století.

Zatímco většina titulů periodického tisku do roku 1848 vycházela v Praze, v regionech Čech a Moravy byla situace jiná. Pouze v Brně vycházel již od poloviny 18. až do 20. století německý titul *Brüner Zeitung*. Periodika se tiskla i v několika dalších regionálních centrech, například v Chebu (poprvé v roce 1703), v 19. století pak v Litoměřicích a Plzni (1834), v Písku (1835) a v Žatci (1839). V dalších městech se první periodické tituly objevily až kolem poloviny 19. století. Význam tohoto tehdy jediného pravidelně vycházejícího tištěného média a jeho vliv na občanskou společnost byl značný. Dodnes přináší obraz života společnosti, zachycuje tehdejší události. Některé děje vycházející tituly lze považovat za živou kroniku daného místa nebo oblasti.

Řada titulů regionálních periodik je v současné době digitalizovaných a vzhledem k roku vydání volně dostupných v digitálních knihovnách. Díky tomu mohou knihovníci z různých typů knihoven uspokojit informační požadavky badatelů, a to nejen odborných, ale též z řad široké veřejnosti. Regionální historie a kulturní dědictví jsou významným tématem též v souvislosti s komunitní rolí knihoven, a to nejen muzejních a galerijních.

Budweiser Kreisblatt. Budweis: Felix Zdarssa, 1. 1. 1862. Dostupné z: <https://kramerius.cbvk.cz/uuid/uuid:544be87f-712c-11e7-ad4c-001b63bd97ba>

Závěrem bych ráda upozornila na jedno periodikum novodobé. Jedná se o recenzovaný časopis *Acta Musei Nationalis Pragae*, řada *Historia Litterarum*. V čísle 3–4 z roku 2022 byly zveřejněny některé příspěvky přednesené na konferenci *Periodická paměť*, kterou v rámci cyklu odborných konferencí *Knížní kultura 19. století* uspořádalo koncem října 2021 Muzeum Jindřichohradecka za podpory Národního muzea a Metodického centra pro knižní kulturu a literární muzea při Památníku národního písemnictví. Cílem setkání bylo sledovat oblast periodického tisku 19. století a rozvíjet spolupráci pamětových, akademických i vědeckých institucí. Příspěvky jsou věnovány vybraným periodickým titulům 19. století a poslouží tak zájemcům o jejich hlubší poznání (dostupné z: <https://publikace.nm.cz/periodicke-publikace/acta-musei-nationalis-pragae-historia-litterarum/67-3-4>).

ŠTĚPÁNKA BĚHALOVÁ | behalova@mjh.cz

USA, Velká Británie, Evropská unie, Kanada a Čína zkoumají vliv umělé inteligence na činnost knihoven. Umělá inteligence (AI) otevírá komplexní výzvy – etická dilemata, obavy o ochranu osobních údajů a problémy se spravedlivým přístupem k uživatelům. Vlády jmenovaných zemí se těmito výzvami zabývají a identifikují oblasti pro zlepšení, např. potřebu konkrétních předpisů pro systémy AI. Zásady jejího využívání navržené USA, Velkou Británií, EU, Kanadou a Čínou poskytují rámec pro zvládnutí těchto výzev a odhalují kritická místa, která je nutno řešit. USA vydaly *Blueprint for an AI bill of rights*, Velká Británie dokument s názvem *Proinovační přístup k regulaci AI*, EU připravila *Zákon o umělé inteligenci*, Kanada vydala dokument *Umělá inteligence a data* a Čína připravila *Opatření pro management základních služeb umělé inteligence*. Tyto dokumenty představují významný krok k řešení etických důsledků AI a zajištění spravedlivého přístupu k jejímu využívání. Knihovny jako správci informací a zástupci intelektuální svobody mají odpovědnost zajistit, aby technologie AI, které používají, byly etické a transparentní. Nicméně nedostatek konkrétních zásad vede k nejednotnosti. Zákon EU a čínské opatření jsou komplexnější v přístupu k regulaci AI a pokrývají širokou škálu aplikací, zdůrazňují zapojení akademických a výzkumných institucí ve vývoji a využívání. Tyto zásady by mohly poskytnout robustní regulační rámec pro knihovny. Většina pracovníků knihoven je i nadále přesvědčena, že AI může významně zlepšit služby knihoven. (IFLA Journal – Volume 49, October 4, 2023, s. 645–649)

Bavorská státní knihovna shromažďuje významnou sbírku fotografií, mezi nimi vyniká sbírka ruského fotografa Nikolaje Molodovského (1899–1986). Molodovskij se narodil ruským šlechticům v Písku, dnešním Bělorusku. V roce 1916 začal studovat ekonomii v Petrohradě a po ukončení ruské občanské války emigroval do zahraničí. Působil ve Finsku, Německu a v roce 1923 zakotvil v Paříži. Po svatbě s malířkou Doris Ketmannovou v roce 1933 se stal součástí umělecké rodiny Ketmannů v Prienu. Několik členů této rodiny bylo úspěšnými fotografi; v roce 1937 začal fotografovat

take Nikolaj. Počátkem 50. let dokonce založil vlastní nakladatelství a jeho fotografie se distribuovaly primárně jako pohlednice. Nikolaj vydal tři knihy fotografií, brožury obsahující fotografie kostelů a památek bavorských měst. Zajímal se také o každodenní život na bavorském venkově a fotografoval bavorské lidové zvyky. Bavorská státní knihovna uchovává 69 000 fotografií Nikolaje Molodovského. Archiv byl knihovně předán v roce 2022, obsahuje 48 000 černobílých negativů, 6000 barevných diapozitivů a 15 000 vysoce kvalitních tisků. Sběrka skvěle doplňuje fotoarchivy Georga Fruhstorfera, Joachima Kankela a Maxe Pruggera. Život bavorského lidu se tak uchovává v digitalizované podobě ve fotoarchivu Bavorské státní knihovny *Bildarchiv (bsb-muenchen.de)*. (Bibliotheksmagazin, Jahrgang 18, Ausgabe 52, Nr. 2, Juli 2023, s. 69–73)

Knihovny se tradičně považují za poskytovatele informací a centra celoživotního vzdělávání, ale stále více se prosazují jako výrazná pomoc komunitám v rozvíjení jejich mediální gramotnosti. Tato úloha se zvyrazňuje v současnosti, kdy jsou na denním pořádku dezinformace, hoaxy a konspirační teorie. Zvláštní pozornost se přitom věnuje dětem a mládeži. Zahraniční knihovny včetně slovenských již dávno reagují na nové výzvy spojené s potřebou mediální gramotnosti. V Krajské knihovně P. O. Hviezdoslava v Prešově se konal v květnu 2023 11. ročník *Mezinárodní přehlídky knihovnických akcí pro děti*. Ústředním tématem byly hoaxy, dezinformace na internetu a kritické myšlení. Hlavní cílovou skupinou byly děti základních škol. Přehlídka plnila i funkci semináře a vzdělávání pro knihovníky. Přinesla mnoho zajímavých podnětů a nápadů pro práci s dětským čtenářem a stala se oporou programů mediální výchovy v knihovnách. Jednotlivé akce představili zaměstnanci knihoven přímo s dětmi. Elektronický sborník přehlídky obsahuje osm scénářů, které mohou sloužit jako inspirace nebo jako hotové metodické listy, a je k dispozici volně na <https://www.kniznica-poh.sk/images/2023/dokumenty/zbornik23.pdf>. (Knížnica – ročník 23, č. 4, 2023, s. 37–41)

Před 110 lety, **1. 3. 1914**, se narodil americký spisovatel, esejista a literární kritik **Ralph Ellison** († 1994), který se proslavil románem *Neviditelný*, za který získal v roce 1953 Národní knižní cenu. Za svého života pak už vydal jen dvě knihy esejů, další díla včetně sbírky povídek a nedokončeného románu vyšla až posmrtně, když byla nalezena v jeho rozsáhlé písemné pozůstalosti.

Před 100 lety, **7. 3. 1924**, se narodil japonský spisovatel, dramatik, filmový a rozhlasový scenárista a fotograf **Kóbó Abe** († 1993), který se považuje za hlavního představitele japonské avantgardy. V češtině vyšly jeho romány *Písečná žena* a *Tvář toho druhého*, sbírka povídek *Červený kokon* aj.

Před 210 lety, **9. 3. 1814**, se narodil **Taras Ševčenko** († 1861), ukrajinský básník, výtvarný umělec, folklorista a etnograf, vedle Ivana Kotljarevského zakladatel moderní národní ukrajinské literatury, symbol země a ukrajinské kultury. V češtině vyšly např. výbory z básní *V tom ráji na zemi*, *Ze studánky pod javorem* nebo *Sny moje a touhy*.

Před 70 lety, **10. 3. 1954**, se narodil **Přemysl Rut**, český klavírista, zpěvák, divadelní režisér, herec, spisovatel, esejista, básník, dramatik, redaktor, publicista a divadelní pedagog, autor knih *Zkouška sirén*, *Parlando cantabile*, *Orchestrion v hlavě*, *Příběh a Shakespeare*, *Náměsíčný průvodce Prahou*, *Hry s druhým já*, *Žádné tragédie*, *Menší poetický slovník v příkladech* aj.

Před 90 lety, **20. 3. 1934**, se narodil australský básník, prozaik, dramatik a libretista **David Malouf**, z jehož dílny vyšly v češtině romány *Imaginární život* a *Vzpomínka na Babylon*.

Před 150 lety, **26. 3. 1874**, se narodil jeden z největších amerických básníků **Robert Frost** († 1963), nositel čtyř Pulitzerových cen; český vyšly výbory *Hvězda v kamenném člunu*, *Na sever od Bostonu* a *Cesta, jíž jsem nešel*. Mezi americkými modernisty byl solitérem, jako básník byl především lyrikem drsného přírodního světa a lidského života na pozadí nespoutané přírody. Před 110 lety, **28. 3. 1914**, se narodil jeden z největších českých spisovatelů **Bohumil Hra-**

bal († 1997). Pocházel z Brna-Židenic, dětství prožil v Nymburku, po maturitě na reálném gymnáziu studoval práva na Univerzitě Karlově v Praze, přičemž navštěvoval i přednášky z dějin literatury, umění a filozofie. Kvůli uzavření vysokých škol za okupace mohl studia dokončit až v roce 1946. Oficiálně začal publikovat v roce 1963, kdy vyšla sbírka povídek *Perlička na dně*, po níž následovala další povídková sbírka *Pábitelé*, novely *Ostře sledované vlaky* a *Taneční hodiny pro starší a pokročilí* a sbírka *Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet*. Hrabal se stal okamžitě domácí literární „hvězdou“ první velikosti, když upoutal svým originálním, nezvyklým stylem. Menzelova skvělá adaptace *Ostře sledovaných vlaků* (1966) dosáhla i mezinárodního věhlasu a získala Oscara za nejlepší cizojazyčný film. Menzel pak v roce 1969 natočil podle povídek i film nazvaný *Skřivánci na niti*, ten však již nemohl být uveden, putoval rovnou do trezoru a premiéry se dočkal až v roce 1990 (a získal Zlatého medvěda na festivalu v Berlíně). Jeho publikační činnost se rozkročila do všech tří oblastí, které tehdy v české literatuře byly: oficiální, samizdatové a exilové. K nejdůležitějším dílům dále patří: *Morytáty a legendy*, *Obsluhoval jsem anglického krále*, *Něžný barbar*, *Postřižiny*, *Městečko, kde se zastavil čas*, *Slavnosti sněženek*, *Krasosmutnění*, *Příliš hlučná samota*, *Harlekýnovy milióny* a trilogie *Svatby v domě*, *Vita nuova* a *Proluky*, což je autobiografie vyprávěná ústy Hrabalovy manželky Elišky zvané Pipsy. Jiří Menzel dále natočil podle Hrabalových předloh další filmy: *Postřižiny* (1980), *Slavnosti sněženek* (1983) a *Obsluhoval jsem anglického krále* (2006) a další. V roce 1993 získal Hrabal Cenu Jaroslava Seiferta.

Před 180 lety, **30. 3. 1844**, se narodil francouzský básník **Paul Verlaine** († 1896), blízký přítel básníka Arthura Rimbauda, původce termínu „prokletí básníci“ ve stejnojmenné knize, autor sbírek *Saturnské básně*, *Galantní slavnosti* či *Romance beze slov*. Nejúplnější české vydání Verlainových básní vyšlo v roce 2007 ve Vyšehradu v objemném svazku *Básnické dílo* (v překladu Gustava Francla).

Portréty archiv autora

Manifest knihovny 21. století s. 64–66

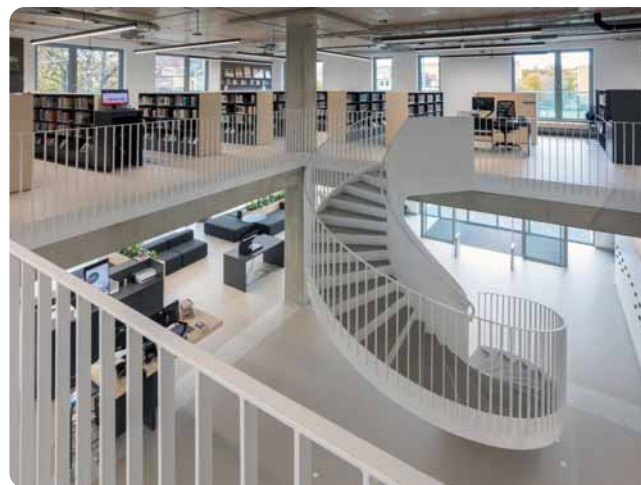
↑ **Nová budova knihovny otevřela svou náruč návštěvníkům od listopadu 2023**

Foto: Jiří Podrazil

↑ **Původní podoba budovy, která však byla vystavěna pro potřeby mateřské školy**

Foto: archiv MKP

↑ **Pohled do interiéru**

← **Multifunkční sál**

Foto: Jiří Podrazil

↑ **Slavnostní přestřižení pásky proběhlo v početném zastoupení (zprava): T. Řehák (ředitel MKP), J. Pospíšil (náměstek primátora hl. m. Prahy), H. Třeštíková (bývalá radní MČ Praha 6), M. Baxa (ministr kultury), M. Čapková (místostarostka MČ Praha 6), zástupci stavařů... Do záběru se nedostal starosta MČ Praha 6 J. Stárek a Z. Kopencová z MKP**

Foto: Jaroslav Císař

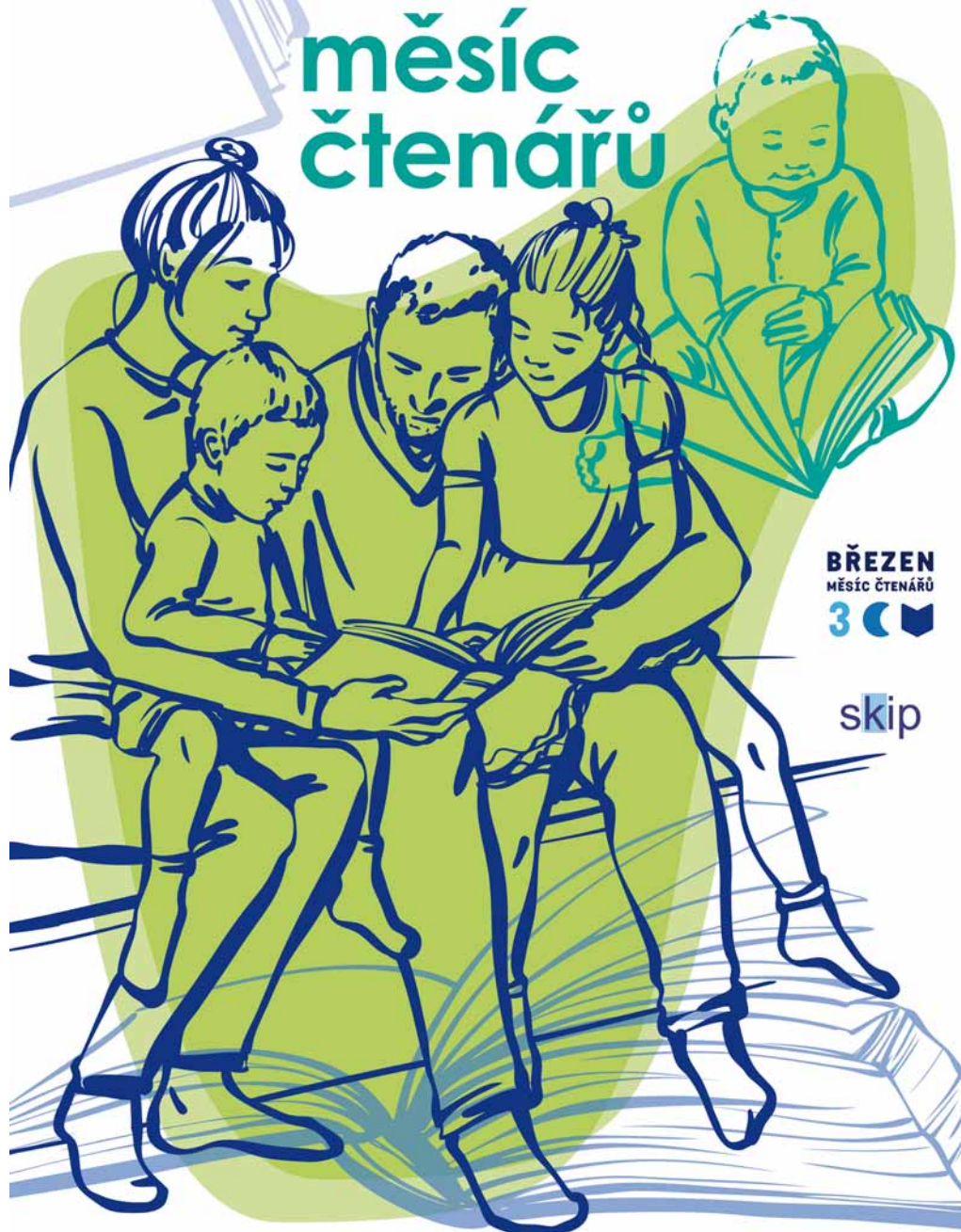
← **Jedna z kluboven**

↑ **Základní kámen před jeho instalací v zahradě za knihovnou**

Foto: Jaroslav Císař

březen měsíc čtenářů

BŘEZEN
MĚSÍC ČTENÁŘŮ
3

skip